

Mladi za napredek Maribor 2017

34. srečanje

PRIPOVEDUJ MI ...

zgodbe iz svojega življenja

Raziskovalno področje: Zgodovina

Raziskovalna naloga

Avtor: VANESSA HÖRTNER
Mentor: KLAVDIJA ŠIPUŠ
Šola: OŠ PREŽIHOVEGA VORANCA MARIBOR

Maribor, februar 2017

Kazalo

1 UVOD	4
2 METODOLOGIJA DELA.....	5
3 ZGODOVINSKI VIRI	7
3. 1 Kaj so zgodovinski viri?	7
3. 2 Viri prve in druge roke	8
3. 3 Ustna zgodovina in spomin	9
4 EMPIRIČNI DEL	12
4. 1 Obravnavano obdobje – čas 2. svetovne vojne	12
4. 2 Pričevanja	14
4. 2. 1 Majda Zotter	14
4. 2. 2 Igor Vodnik	16
4. 2. 3 Nura Sinanović Hamzić	20
4. 2. 4 Zdenka Vadnal	21
4. 2. 5 Branko Vadnal	23
4. 2. 6 Milena Blagajac	34
4. 2. 6 Vera Confidenti, rojena Kodrič	36
4. 2. 7 Hilda Aplenec	37
5 PRIMER POUKA ZGODOVINE IZ VIROV PRVE ROKE	39
5. 1 Učna ura iz virov prve roke	41
5. 1. 1 Bombardiranje Maribora – pripoved Majde Zotter	41
5. 1. 2 Ukradeni otroci – pripoved Vere Confidenti	43
5. 1. 3 Izseljevanje – Hilda Aplenec	45
5. 1. 4 Pričevanje Nure Sinanović Hamzić	48
5. 1. 5 Otok »kurir« - pričevanje Milene Blagajac	49
5. 1. 6 Dnevnik interniranca	51
6 DRUŽBENA ODGOVORNOST	53
7 SKLEPNE UGOTOVITVE.....	54
8 LITERATURA IN VIRI.....	56
9 PRILOGE	58

POVZETEK

Sodobno zgodovinopisje vključuje tudi proučevanje malega človeka. Glavni cilji naloge so zbrati in predstaviti segmente spominov naših sorodnikov, sosedov in znancev iz življenja za časa druge svetovne vojne; spodbuditi sošolce, da zbirajo spomine svojih sorodnikov in dokaze iz njihovega življenja; dokazati, da lahko vire prve roke uporabimo za zanimiv in drugačen pouk zgodovine; priprava učne ure iz zgodovinskih spominov; osveščanje o pomembnosti medgeneracijskega sodelovanja in identitete kot posledice dogodkov v preteklem življenju; kritično ovrednotiti individualne spomine kot zgodovinski vir in pokazati na pomembnost tega vira za zgodovinopisje.

Pri zbiranju podatkov bomo uporabili metodo snežne kepe in nestrukturiran intervju, ki ga bomo posneli ter ustrezno transkribirali. Dokumentirali bomo gradiva, ki jih intervjuvanci povezujejo s spomini.

ZAHVALA

Za pomoč pri nastajanju raziskovalne naloge se zahvaljujem g. Igorju Vodniku, ga. Zdenki Vadnal, ga. Majdi Zotter, ga. Hildi Aplenec, ga. Veri in g. Igorju Confidenti, ga. Mileni Blagajac in sošolcema Amri ter Jašu, ki sta se pogovarjala s svojimi sorodniki ter ostalim sošolcem, ki so sodelovali pri učni uri virov prve roke.

1 UVOD

Vse vojne ne prazdenejo le tiste, ki so vojno doživeli, temveč tudi generacije za njimi. Druga svetovna vojna je čedalje bolj oddaljena. Moje in še mlajših generacij ne prizadeva več neposredno, zato je pomembno, da se ohrani spomine nanjo.

Moja naloga ima več namenov. Glavni cilj je zbrati in predstaviti zgodbe mojih sošolcev, znancev in sorodnikov iz časa druge svetovne vojne in jih osvetliti kot pomemben zgodovinski vir. Zgodbe, pričevanja, spomini, dnevniški zapiski ipd. so pomemben zgodovinski vir. V nalogi tako najprej v teoretičnem delu predstavim kaj so zgodovinski viri, katere vrste virov poznamo in zakaj so pomembni. Osredotočim se na ustno zgodovino in individualni ter kolektivni spomin.

Drug cilj naloge je predstaviti zbrane zgodbe sošolcem in izvesti učno uro iz virov prve roke. S tem sem želela spodbuditi sošolce k zbiranju spominov in dokazov svojih družinskih članov in negovanju družinske zapuščine.

In nenazadnje, z izvajanjem intervjuja sem se marsikaj naučila tudi od svojih sogovornikov. Na intervju sem se morala pripraviti, razmisliti, kaj bom spraševala, naučiti se ne skakati v besedo sogovornika, biti strpna. Ne samo metodološko, tudi zaradi zgodb mojih sorodnikov in znancev sem se obogatila: vsi, ki sem jih vprašala nekaj o vojni, so imeli zelo grozne spomine nanjo. Zanimali so me občutki posameznikov ter njihovih družin. Ugotovila sem, da so se moji sogovorniki kljub težkim življenjskim razmeram, našli pogum in moč za preživetje. Presenetili so me njihovi pozitivni pogledi na prihodnost, humor ter vera v boljše življenje.

2 METODOLOGIJA DELA

V nalogi sem uporabila različne metode. Najprej sem se s pomočjo literature in spletnih virov poučila o zgodovinskih virih, virih prve roke in ustni zgodovini. Ugotovila sem, da se z vprašanji ustne zgodovine ne ukvarja le zgodovinopisje, temveč tudi druge družboslovne vede in antropologija. Vse te vede namreč ugotavljajo, da je v sodobni znanost pri raziskovanju najpomembnejše timsko delo in interdisciplinarni pristop. To velja predvsem za tehniko zbiranja podatkov.

Pri zbiranju podatkov sem uporabila delno-strukturiran intervju. Upoštevala sem najpomembnejše napotke Charlesa Morrisseyja (2005), kako dobro izvesti intervju. To pomeni, da sem se na intervju vnaprej pripravila (vnaprej določene teme pogovora in okvirna vprašanja v obliki opomnika). Pri izvedbi intervjuja sem se trudila vzpostaviti osebni odnos med menoj, raziskovalcem in vprašanim; zaupanje sem poskušala vzpostaviti s pomočjo poslušanja in postavljanjem kombinacije odprtih in zaprtih vprašanj in kot pravi Morrissey, da ni dobro prekinjati sogovornika in da je treba dopuščati premore in molk ter se izogibati žargonu, sem se osredotočila tudi na to.¹

Osebe s katerimi sem se pogovarjala sem najprej seznanila z vsebino vprašanj vezanih na drugo svetovno vojno. Razgovor je potekal tekoče po spominih žalostne preteklosti. Pogovori so bili zelo čustveni in na koncu razgovora ob moji zahvali za sodelovanje so se prikazale tudi solze.

Intervjuje sem posnela in jih ustrezno transkribirala. Kadar so intervjuje izvajali sošolci, sem jim predala opomnik z vprašanji.

Analize posameznih spominov v smislu, da bi jih podprla ali nagradila z zgodovinskimi dejstvi, nisem izvajala, saj bi to preseglo namen naloge. Smo pa z zgodovinskimi dejstvi podprli

¹ Rožac Darovec, V. (2006). Metodološki in teoretični problemi ustne zgodovine. *Acta Histriae*, št. 14, str. 456.

primere spominov v naši učni uri (npr. dejstva o ugrabljenih otrocih, internirancih, bombardiranju Maribora).

V času raziskave sem naletela tudi na dnevniški zapis. Izbrane odlomke sem ustrezno prepisala in predstavila v nalogi.

3 ZGODOVINSKI VIRI

3. 1 Kaj so zgodovinski viri?

Zgodovinski viri so osnovni vir podatkov, ki jih uporabljamo za preučevanje zgodovine.

Zgodovinski viri so sledovi človeškega življenja in delovanja v preteklosti, ki jih glede na njihove značilnosti razdelimo na:

- materialne zgodovinske vire (orožje, pohištvo, orodje, okostje),
- pisne zgodovinske vire (revije, časopisi, plakati, knjige, kartice)
- ustne zgodovinske vire (zgodbe, pesmi, šege, navade, legende),
- avdiovizualne zgodovinske vire in
- abstraktne zgodovinske vire.²

Vire lahko glede na njihov pomen v raziskovanju delimo tudi na **primarne** in **sekundarne**, glede na namen nastanka na poročila in preostanke in glede na stik s preteklostjo na **vire prve in vire druge roke**.³

Primarno ali prvotno poročilo poda očividec ali pa se opira na priče, ki jih mi več ne poznamo. **Sekundarni viri** pa so tisti, ki so nastali na podlagi že obstoječih poročil. Razlika med tema dvema je v njihovi vrednosti. Pri odkrivanju novih dogodkov v preteklosti se uporabljajo le primarni viri, saj imajo edini dokazno moč. Na tem načelu temelji tudi razlikovanje med literaturo in viri. Tako spada literatura, ki pripoveduje o zgodovinskem dogajanju med sekundarne vire in je za dokazovanje nepomembna, služi lahko edino za dopolnilo.⁴

² Zgodovinski viri (b.d.). Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Zgodovinski_viri. Pridobljeno 17. 1. 2017.

³ Prav tam.

⁴ Povzeto po: Grafenauer, B. (1980). Struktura in tehnika zgodovinske vede. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, str. 256-258.

3. 2 Viri prve in druge roke

V sodobnem zgodovinopisju viri niso več povezani z eno samo resnico o dogodku, ampak z različnimi viri. V tem primeru govorimo o večperspektivnosti.

Zgodovinske vire delimo glede na razmerje vira do dogodka ali stanja. Pri **virih prve roke** je imel avtor neposreden stik z dogodki ali stanji, pri **virih druge roke** pa je med dogodki ali stanji ter avtorjem vira eden ali več posrednikov. Vir je manj zanesljiv, ko je več posrednikov. Viri druge roke pa izhajajo tudi iz nekega vira prve roke.

Viri prve roke so zgodovinski viri, ki izvirajo od pričevalca dogodka ali procesa. Ti izvirajo od priče, zato je njihov stik s preteklostjo neposreden.⁵ »Osebna pričevanja so lahko dnevniki, pisma, zapiski, lahko so pisani literarni viri, kamor spadajo spomini, biografije, avtobiografije, pesmi, črtice, lahko so različne druge oblike pričevanj, kot so intervjuji, televizijski portreti oseb, dokumentarne oddaje ipd.«⁶

Pri **virih druge roke** je stik posreden, saj poteka preko enega ali več posrednikov. Zaradi neposrednega stika sta pri virih prve roke resničnost in zanesljivost poročila odvisna od poročevalčeve zmožnosti in želje povedati resnico. Viri prve roke so vedno tudi primarni viri.

⁵ Viri prve roke. (b.d.). Dostopno na https://sl.wikipedia.org/wiki/Viri_prve_roke. Pridobljeno dne 17. 1. 2017.

⁶ Cit. po Brodnik, V. (2010). Delo z zgodovinskimi viri. V: Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Zgodovina. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

3. 3 Ustna zgodovina in spomin

»Spomina ne smemo enačiti z zgodovino.«

(Pierre Nora)

Poudarek na raziskovanju malega človeka se je v zgodovinopisju pričel v 60. letih 20. stoletja v Zahodni Evropi, predvsem v Franciji. »Raziskovalci so tako začeli proučevati posameznike v družbi in ne več ali samo »velikih« zgodovinskih oseb. V družbeno-socialnem pogledu so stopili na plano ljudje, ki niso bile »velike« politične osebnosti takratnega časa, temveč navadni državljani. Potreben je bil zgodovinski obrat k tlom, da bi razumeli in odkrili politično, socialno, gospodarsko ravnanje takratnega posameznika. Da je lahko zgodovinar začutil tla, je moral predmet raziskovanja poenostaviti, spremeniti izmero opazovanega. Začelo se je razvijati zgodovinopisje malega človeka.«⁷

»Pojav ustne zgodovine (*oral history*) je že ob svojih začetkih sprožal dvome in debate, zaradi (ne)zanesljivosti spomina, a tudi zaradi odnosa med spominom in zgodovino, sedanostjo in preteklostjo, subjektivnostjo in objektivnostjo ter na odnose med individualno in kolektivno zgodovinsko zavestjo. Medtem ko so nekateri zgodovinarji opozarjali na medsebojno povezanost zgodovine in spomina, pa so drugi dokazovali, da je zgodovina povsem različen pojav od spomina, oz. spominu nadrejena.

Dejstvo je, da je spomin nestanovit in selektiven, da ljudi pozabljamo in da si nek dogodek zapomnimo vsak po svoje. Zato se postavlja vprašanje o trdnosti oziroma zanesljivosti ustnih pričevanj, ki so pogosto pod vplivom najrazličnejših dejavnikov, kot so npr. pozaba ali potlačitev.«⁸

⁷ Komerički, S. (2006). Prepletanje individualnega in kolektivnega spomina v zgodovinopisju na primeru Bele krajine. *Anthropos* 3-4, str. 190.

⁸ Rožac Darovec, V. (2006). Metodološki in teoretični problemi ustne zgodovine. *Acta Histriae*, št. 14, str. 449.

»Ustni viri nam ne povedo le, kaj so ljudje storili, temveč tudi, kaj so želeli ali nameravali storiti oziroma kaj verjamejo, da so storili. To, kar je pri ustnih pričevanjih pomembno, ni le zagotavljanje zgodovinskih dejstev, temveč način, kako deluje človeški spomin.«⁹

Besedi »zgodovina« in »spomin« imata zelo različna pomena.

Zgodovinski spomin opisuje, kako ter v kakšni obliki se spominjamo preteklosti. Zgodovina pa je zapis pomembnih preteklih dogodkov.

Spomini neprestano nastajajo in jih neprenehoma pozabljamo.

Obstajajo individualni spomini, ki so naši spomini, in pa družbeni spomini. V katerem delimo skupno zgodovino z določeno skupino ljudi imenujemo **družbeni spomin**.

Polje zgodovinskega spomina je pogosto povezano s spominom preko dogodkov, krajev, tekstov, ostankov in simbolov, ki so pomembni za skupino. V preteklih desetletjih so se po svetu dogajale velike spremembe, npr. množično preseljevanje in globalizacija, ki so prisilile ljudi, da so se začeli spraševati o svoji identiteti.¹⁰

»**Individualni spomin** je spomin posameznika na pretekle dogodke, ki so lahko pozitivne ali negativne narave in so lahko skupek srečnih spoznanj, dogodkov ali posameznika travmatizirajo. Prav zaradi vedno drugačnega spleta /.../ dogodkov se posameznik popolnoma samosvoje in na samo njemu razumljiv način odzove na pretekle dogodke. /.../ kar pa ima za posledico predrugačen, v veliki meri družbi ali specifični družbeni skupini všečen predelan spomin.«¹¹

»**Kolektivni spomin** je spomin skupine in je kot tak že predrugačen in spremenjen, v določenih primerih pa je lahko tudi izmišljen in lažen. Družbena skupina povzame kolektivni spomin, ki

⁹ Prav tam, str. 455.

¹⁰ Spomin in zgodovina. (b.d.). Dostopno na <http://memoriesatschool.aranzadi-zientziak.org/lang/sk/memory-and-history/>. Pridobljeno dne 17. 1. 2017.

¹¹ Komerički, S. (2006). Prepletanje individualnega in kolektivnega spomina v zgodovinopisju na primeru Bele krajine. Anthropos 3-4, str. 191.

je rezultat zблиževanja in poenotenja spomina posameznikov. Posamezniki so bili na takšen ali drugačen način priče nekemu dogodku, sodelovali so pri njem in prispevali k določeni družbeni spremembi. /.../ Spomin določene družbene skupine se zato velikokrat navezuje na določene politične in družbene razmere v sami družbi.«¹²

»**Zgodovinski spomin** je spomin, ki se razvije v daljšem časovnem obdobju in ga družba povzame. Da se spomin ohrani v družbi, mora vsebovati spomin na dogodke ali na dogodek, ki je bil podkrepjen z dokazi o resničnem obstoju dogodka oziroma dogodkov. Kot tak se zgodovinski spomin umesti v zgodovinski proces, kjer je deležen raziskovanja in hkrati potrjevanja s strani zgodovinske stroke.«¹³

¹² Prav tam.

¹³ Prav tam, str. 192.

4 EMPIRIČNI DEL

Empirični del je v grobem razdeljen na naslednje dele:

- najprej orišemo obravnavano obdobje, tj. čas 2. svetovne vojne na Slovenskem;
- nato predstavimo zbrane vire prve roke;
- sledi predstavitev pomena obravnave zgodovinskih virov pri pouku zgodovine,
- sledi primer učne ure, ki smo jo z zbranimi viri izvedli s sošolci in
- predstavitev odziva sošolcev (evalvacija in refleksija).

4. 1 Obravnavano obdobje – čas 2. svetovne vojne

V razskovalni nalogi obravnavamo spomine na čas 2. svetovne vojne.

Druga svetovna vojna na Slovenskem se je začela 6. aprila 1941. V boj za ozemlje so se 11. aprila leta 1941 vključile madžarske in italijanske sile. Odpor jugoslovanske vojske je bil šibak in slabo voden.

Nemci so zasedli Štajersko, severni del Dolenjske, Gorenjsko, SZ del Prekmurja; Madžari večino Prekmurja, Italijani pa Ljubljano, večino Dolenjske in Notranjsko. Nasilje nad prebivalstvom so izvajali vsi okupatorji, saj so nameravali priključiti zasedeno ozemlje državam, katerim so prej pripadali.

26. aprila leta 1941 so slovenski komunisti skupaj z nekaterimi levo usmerjenimi skupinami ustanovili fronto slovenskega naroda (protiimperialistično), kasneje pa so jo poimenovali Osvobodilna (fronta slovenskega naroda). Izraz državljanska vojna se na Slovenskem uporablja od leta 1942.

V Slovenijo so junija 1943 prišli prvi predstavniki zavezniških vojsk, v sklopu (britanske) vojaške misije vodil pa jo je kanadski major William Jones. Po odhodu W. Jonesa je bila misija preoblikovana v angloameriško, vodila pa jo je ameriški kapetan, oficir James Goodwin.

Med drugo svetovno vojno so Nemci zapirali ljudi v zapor (Maribor, Ptuj, Celje, Begunje), del ljudi pa so ustrelili kot talce ali pa jih poslali v taborišča oz. delovna taborišča. Italijani so jih internirali v taborišča (Padova, Rab, Gonars), streljali talce in postavili žično ograjo okoli Ljubljane (februar 1942).¹⁴

¹⁴ Povzeto po http://www.dijaski.net/gradivo/zgo_sno_slovenci_med_vojnama_02, pridobljeno dne 1. 2. 2017 in Druga svetovna vojna na Slovenskem (b.d.). Dostopno na https://sl.wikipedia.org/wiki/Druga_svetovna_vojna_na_Slovenskem. Pridobljeno 1. 2. 2017.

4. 2 Pričevanja

4. 2. 1 *Majda Zotter*¹⁵

Ko so zavezniki pričeli z bombardiranjem Maribora, je Majda Zotter hodila v srednjo šolo (sedanja Prva gimnazija). Med poukom so učenci večkrat zaslišali tuljenje siren, zato so morali vse pustiti in v trenutku teči v klet. V kleti je bila tišina, po radiju so obveščali: »Bombniki so že blizu, letijo proti Mariboru.« Pet minut po obvestilu so začele padati bombe, tresle so se stene, tla, šipe so pokale od pritiska. Po eni uri so jim dovolili ven. Zunaj je bila popolna tišina, Glavni trg je bil porušen. Gospa Majda je šla domov čez most v strahu in z velikim upanjem, da je doma vse v redu.¹⁶

S šolo so jih večkrat peljali v Kidričevo kopati jarke za zaščito. V tistem času so se začeli tudi bombni napadi. Tekli so do najbližjega bunkerja ob Dravi. Bombe so začele padati vsepovsod. Nekateri pogumni fanti so stali zunaj in so jih sproti obveščali: »Še par minut, in bo padla bomba.« Bomba je zadela sosednjo hišo in ljudje so umrli. Tistega dne je bila poškodovana tudi hiša gospe Majde, saj je bomba padla zelo blizu. Zato so morali prespati pri sosedih. V vojnih časih so mestnim ljudem pomagali sorodniki iz kmetije.¹⁷

Po telefonskem pogovoru sva se z gospo Majdo dobili še enkrat. Do takrat je strnila svoje spomine tako, da si jih je zapisala.

Spominjam se, kako sem se med drugo svetovno vojno leta 1944 peljala s kolesom v Slovenske gorice in sicer v Šentilj, Jakob. Naša hiša, ki so jo zgradili moji starši, je bila dokončno zgrajena leta 1941, ko so Nemci že zasedli Maribor. Takrat sta v naši ulici, Hočki, takrat imenovani Kötschergasse, bili samo naša in malo oddaljena še ena hiša. Pred hišo so bili vrtovi in polja.

¹⁵ Intervju je potekal preko telefonskega razgovora dne 27. 12. 2016.

¹⁶ Povezetek iz telefonskega pogovora dne 27. 12. 2016.

¹⁷ Povezetek iz telefonskega pogovora dne 27. 12. 2016.

Leta 1944 smo doživljali skoraj vsak dan kakšen bombni napad s strani Američanov oziroma Angležev. Zaradi tega so se nemški vojaki postavili na polje pred našo hišo proti (avionske) letalske topove in seveda radar.

Moja sestra Nada je leta 1944 rodila, zato se je preselila na deželo k sorodnikom v Šentilj, Jakob, kjer je rodila sina Petra, najina mama ji je bila v pomoč. Moj oče je bil pri železnici na Studencih zaposlen, jaz pa sem hodila v šolo in to v tretji razred ekonomske šole, takrat imenovane Wirtschaftsoberschule (visoka gospodarska šola). Z očetom sva bila nekaj časa sama v hiši in doživljala vsakodnevne alarme, pa tudi bombardiranje. Ker je bil v bližini naše hiše radar, sva tudi midva med prvimi vedela, da se Mariboru bližajo bombniki, še preden se je oglasil alarm. Najhuje je bilo ponoči, ko nismo smeli prižgati luči, morala pa sva se skriti v kleti v prostor, kjer je najdebelejši zid. Ko so bombniki preletavali Maribor, so nemški vojaki s protiletalskimi topovi streljali na njih. V naši hiši je od tega streljanja vse bobnelo. Ker je v Mariboru postajalo vedno hujše, bolj nevarno, sem zapustila Maribor in se odpeljala v Šentilj, Jakob, kjer sta bili moja mama in sestra.

V šoli pa pouk tudi ni več dolgo trajal, saj so morali zaradi bombardiranja šolo zapret. Moja vožnja v Šentilj, Jakob, je bila sledeča: Na kolo sem obesila prtljago od spredaj in zadaj koliko se je dalo in se odpravila na pot. Peljala sem se preko Košaškega hriba (Leitersberg), da sem prišla na cesto, ki vodi proti Lenartu. Ko sem prispela na to cesto, sem imela to smolo, da mi je počila zračnica na kolesu. Ustavila sem se pri prvi hiši in prosila za pomoč. Tamkajšnji gospodar je bil zelo prijazen in mi je kolo zopet usposobil za nadaljnjo vožnjo, tako sem se zopet odpravila na pot. Ko sem se nekaj časa vozila, se je zadeva zopet ponovila in zopet sem morala pri eni hiši prositi za pomoč. Tudi tu so me prijazno sprejeli in tudi ta gospodar mi je popravil zračnico. Imeli so majhne otroke, zato sem jim v zahvalo dala med, ki sem ga imela s seboj. Vesela, da je kolo zopet usposobljeno za vožnjo, sem nadaljevala pot. Ko sem prispela do Slatnika, kjer je precej strm hrib, sem slišala iz Maribora alarm. Takoj sem se ustavila pri hiši pod Slatnikom, kjer so že tudi domači vse prestrašeni stali v tako imenovani prvi kleti in z menoj čakali, kaj se bo zgodilo. Iz mesta je bilo slišati bobnenje, hiša se je tresla, pa tudi mi. Ko so bombniki preleteli to območje, se je vse umirilo in jaz sem se zopet odpravila na svojo pot.

Po Slatniku sem morala pešačit, ker je prestrmo za vožnjo navzgor. Ko sem prispela na vrh, sem se oddahnila, usedla zopet na kolo in peljala naprej. A kaj, tudi tu se nisem mogla peljati

do cilja, saj je bilo sprednje kolo zopet prazno. Tako mi ni preostalo drugega, kot da sem pešačila in tiščala težko natovorjeno kolo. Ko sem prišla približno do sredine vasi, se je zopet slišal alarm iz Maribora in kmalu za tem bombardiranje. Ustavila sem se pri enem hlevu, v katerem so bili konji. Vse okoli nas je bobnelo, okna v hlevu so šklepetala. Konji so se od strahu tresli, jaz pa nič manj. Ko so bombniki preleteli naše območje v smeri proti Avstriji, se je zopet vse umirilo in jaz sem zopet nadaljevala pot do mojih sorodnikov, kjer sta bili mama in moja sestra Nada z malim Peterčkom. Pri vežnih vratih sta stali moja mama in teta Lonika. Ko sta me zagledali, je moja teta Lonika prihitela mi nasproti, vzela kolo in mi ga je ona peljala do hiše. Od tistega časa pa sem tudi jaz ostala pri sorodnikih Križanovih vse do osvoboditve leta 1945.

4. 2. 2 Igor Vodnik¹⁸

Igor Vodnik je bil rojen 17. 1. 1957 na Mladinski 2 v njihovi hiši, za razliko od ostalih Mariborčanov, ki so bili rojeni v bolnišnici. Na svojo družino je bil zelo navezan in skupaj z njo preživel dobre in slabe trenutke življenja. Kot majhnega ga je zelo zanimala zgodovina in je z velikim veseljem poslušal zgodbe svoje družine, kaj so vsi doživljali.

Njegov stari oče, Franc Knap, je bil rojen v Idriji 24. 9. 1894. Bil je iz rudarske družine očeta Johanna in babice Antonije. Imeli so štiri otroke, vendar je eden prej umrl. Bili so trije bratje.

Stari oče je živel v Idriji, nato pa se je šel izučiti za natakara, saj starši niso imeli dovolj denarja za študij, kar si je želel on. Izučil se je v kavarni znanega liberalnega člana stranke Krapeža. Pri temu gospodu je spoznal elito slovenske inteligence v tistem času, zlasti pesnike in pisatelje. Osebno je poznal Otona Župančiča, Ivana Cankarja, Ivana Tavčarja ...

Stari oče je bil leta 1915 mobiliziran, ko je Avstro-ogrsko napadla Italija. Poslan je bil na Tirolsko fronto, tam je prenašal različne pošte. Na začetku pa je delal kot natakara v Avstro-ogrski vojski, potem pa mu to ni več ustrezalo, ker je videl razlike med oficirji in vojaki.

¹⁸ Intervju je potekal dne 12.11.2016 na intervjuvančevem domu. Bil je posnet in kasneje transkribiran.

Stari oče je imel veliko srečo, da mu je njegov nadporočnik Albin Leitner, en teden pred razpadom Avstro-ogrske dal dopust in je lahko šel domov in se je rešil ujetništva. Ko pa so Italijani zasedli Idrijo, pa je videl, da tam ne more biti, pa se je iz Osijeka preselil v Maribor.

Tukaj se je zaposlil v kavarni Josipa Šerca (lastnik kavarne Jadran). Leta 1924 se je poročil z Ivanko Neubauer (rojena 1. 5. 1906 v Mariboru). Imela je sestro Marijo in brata Edija.

Vse je bilo lepo in prav do druge svetovne vojne, ko je bil mobiliziran. Imel pa je srečo. Ko se je stara Jugoslovanska vojska umikala, sta s kolegom skočila iz vagona, se preobleka (s kmetom zamenjala obleke) in sta šla nazaj v Maribor, tako sta se rešila ujetništva. Spet se je zaposlil in vse je bilo po starem, dokler ni prišlo do selitev, da se morali vsi, ki so prišli v Maribor po štirinajstem letu, izseliti. Soseda, ki jo je stara mama negovala v isti hiši, je staro mamu, starega očeta in mamu prijavila, da so »čiči«.

Tako so eno noč potrkali na vrata, s sabo so lahko vzeli kovček z najnujnejšo obleko in 500 din na osebo.

Imeli so srečo, da je mamin bratranec stekel k gospodu Mareku (predsednik gostinske zbornice), da so njihovi izseljeni (stara mama, stari oče in mama) in ga je prosil za pomoč. Tako so bili izpuščeni. Tista gospa, 'izdajalka' jih je še enkrat prijavila in so jih še enkrat odpeljali, vendar jih je gospod Marek še enkrat rešil. Gospod Marek je v svoji štiriletni okupacijski dobi rešil 74 Slovencev, in ni sodeloval z nobenimi nacisti, vendar bil pa je v stranki, ker je mogel bit. Ko so prišli zmagovalci v Maribor, so takoj poskrbeli, da so bili je on, žena in hčerka, izseljeni v taborišče Šterntal (sedanje Kidričevo).

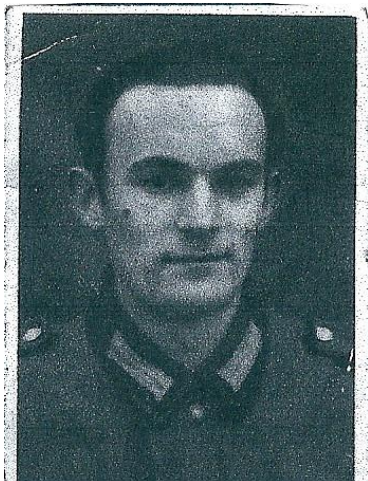
Stara mama je Igorju Vodniku pripovedovala o neprespanih nočeh zaradi vseh alarmov:

Na vseh hišah je pisalo LSR, to pomeni, da je v vseh hišah vsak imel odprta vrata zaklonišča. Tako se je lahko vsak, ki ni bil blizu svojega doma, zatekel v stavbo. Kleti so bile polne ljudi, v kletih je bilo veliko kričanja, tako, da je stara mama imela kasneje močno demenco.

Pripovedovala mi je tudi, kako je bilo, ko so mogli hitro »spakirati« svoje stvari in so se preselili drugam, ker je bilo zelo močno bombardiranje. Nekateri vojaki pa so bili tudi zelo prijazni in jim pomagali nositi stvari. Proti koncu vojne, leta 1945, pa so vojaki prosili ljudi za kos kruha.

Igor Vodnik je pripovedoval tudi o svojem stricu Lovru Noubauerju, ki se je učil v Grazu. Nemci so ga mobilizirali in je šel v vojsko. V vojski je bil v planinskih enotah v Bavarskem. Bil pa je zelo vesel, ker je šel na zahodno fronto. Vsi, ki so šli na vzhodno fronto so pa so padli, vendar kmalu za tem so ga ujeli.

Ko je bil stric v ujetniškem taborišču, so ga naložili na vlake in ga peljali v Pariz, iz Pariza pa v Marseille (taborišče). Med tem ko je bil v tem taborišču, doma tega niso vedeli. Njegova mama je bila zelo v skrbeh tako, da je šla skupaj z mamo Igorja Vodnika k vedeževalcu, ki je bil tisti čas najbolj znan. Rekel jima je: »Pokažite sliko vašega sina.« Ko sta pokazali sliko je odgovoril, da je z njim vse v redu in, da se bo kmalu vrnil živ in zdrav.

Slika 1: stric Lovro

Vir: Igor Vodnik

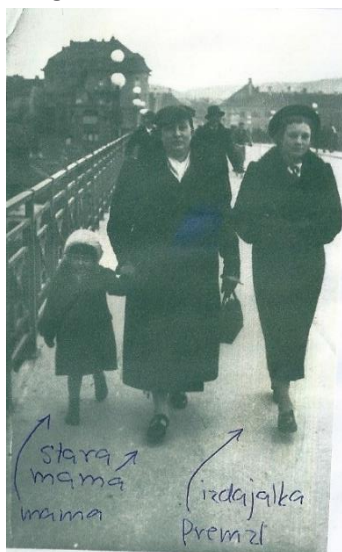
Slika 2: Babica

Vir: Igor Vodnik

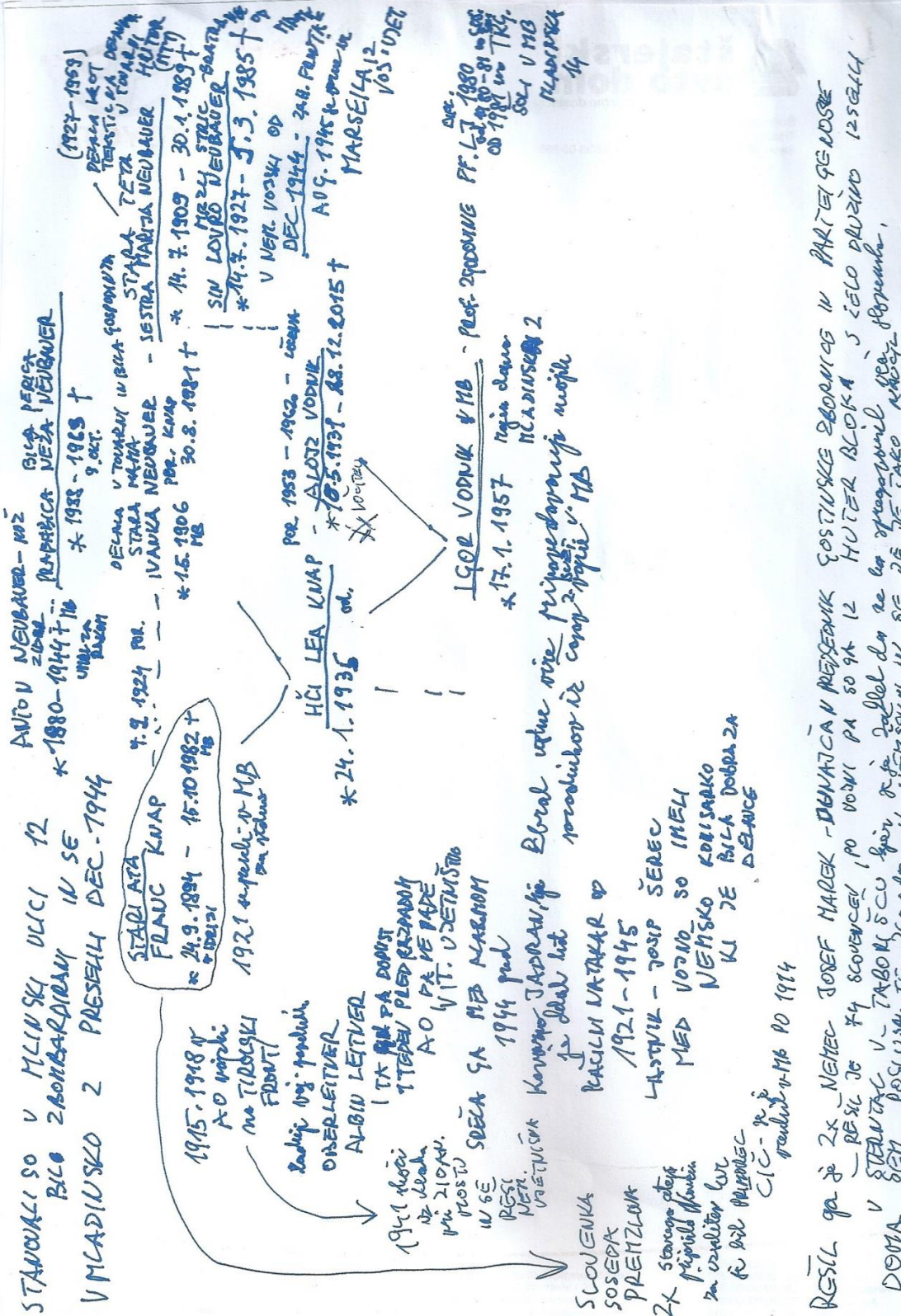
Slika 3: Poroka babice in dedka

Vir: Igor Vodnik

Slika 4: Stara mama, mama in »izdajalka« Premzl

Vir: Igor Vodnik

Slika 5: Družinsko drevo
Vir: Igor Vodnik

4. 2. 3 Nura Sinanović Hamzić

Sošolka Amra Hamzić nam je posredovala zgodbo svoje prababice, Nure Sinanović Hamzić. Preživela je tri vojne, prvo, drugo in vojno ob razpadu Jugoslavije. Nekaj dni po pogovoru s pravnukinjo, je, stara 105 let, 17. 1. 2017, mirno zaspala.

Rodila se je leta 1912 v vasi Vitinici, poročila se je v vas Šetiće, Bosna in Hercegovina. V tem naselju, ki je le nekaj kilometrov odmaknjeno do Zvornika, je s svojim možem in otroki pričakala napad na BIH leta 1992. Ona in številni Bošnjaki iz osemnajstih bošnjaških vasi pri Zvorniku so bili odpeljani na Bijeli Potok. Od nje so za vedno ločili sinova Ahmo in Ramiza, ki so ju umorili: »Nikoli več jih nisem videla. Leta in leta sem upala in molila, da se bosta pojavila na teh vratih, vendar ju ni več. /.../.« Po ugrabitvi na Bijelem Potoku, je bila z ostalimi ženskami in otroki prepeljana v bližino Kalesije in nato v Tuzlo. Še same ne ve, kako se je znašla v Varaždinu, kamor je po njo prišla hči Rahima Omerović. Od leta 1992 je ta skrbela za mamo.¹⁹

Njeni najzgodnješi spomini segajo v čas prve svetovne vojne: »Spominjam se, kako sem šla z očetom po vodo. Vodo sem napolnila v vedro in ga nesla domov. Tudi druge svetovne vojne se dobro spominjam, ker sem leta 1041 rodila rvega otroka. Največ pa sem pretrpela v času agresije na BIH. Zaprli so me na Bijelom Potoku, ubili so mi dva sina.«

Slika 6: Nura Sinanović iz naselja Goduš pri Sapni

Foto: E. Skokić, vir: <http://www.avaz.ba/clanak/258545/prezivjela-tri-rata-u-zivotu-duzem-od-stoljeca?url=clanak/258545/prezivjela-tri-rata-u-zivotu-duzem-od-stoljeca>, 11. 1. 2017.

¹⁹ Sk. E. (18. 10. 2016). Preživjela tri rata u životu dužem od stoljeća. Dostopno na <http://www.avaz.ba/clanak/258545/prezivjela-tri-rata-u-zivotu-duzem-od-stoljeca?url=clanak/258545/prezivjela-tri-rata-u-zivotu-duzem-od-stoljeca#sthash.CzFHteOd.dpuf>. Pridobljeno dne 11. 1. 2017.

Sošolka Amra je s svojo prababico opravila pogovor preko Skypa. Zapisala je:

O drugi svetovni vojni mi je pripovedovala moja prababica iz Bosne, ki ima 105 let. In ima zelo dober spomin. Prvo svetovno vojno je preživela kot otrok, v drugi pa je že postala odrasla in se je poročila. Rodila se je leta 1912, vendar so se v času 1. svetovne vojne deklice vpisovale po drugem letu rojstva, fantje pa po četrtem. V 2. svetovni vojni so bile za otroke zelo slabe razmere. Tudi za civiliste, in seveda ostale. S hrano je bilo zelo slabo. Ker niso imeli oskrbe, so nekateri umirali od lakote. V vojnah se po njenem vedenju ni smelo ubijati civilistov. Civiliste niso smeli ubijati po Helšinskem sporazumu. Kljub temu, da je bil njen mož civilist, je bil umorjen. Nikoli niso našli njegovega okostja, nič ni ostalo, kar je pripadalo njemu. In dandanes nekateri, ki so ubijali civiliste odgovarjajo na sodiščih v Haagu. Nasprotniki so sežigali hiše, ubijali mlade, jih pretvarjali v njihove vojake. Ženske in otroci ter družine, ki so bili civilisti so bežali z malimi otroci, niso imeli hrane ter so nekatere ulovili in jih pomorili. So jih odganjali od njihovih hiš, moške in mlade fante so največ ubijali. So jih dali narazen od njihovih družin in so jih streljali ter nekatera okostja od teh mladih fantov in odraslih moških niso našli.

Pri mojem dedku, njenem sinu, se je zgodilo isto v balkanski vojni (Srbija – BiH). Ugrabili so ga in ustrelili pred njegovim starejšim sinom (moj stric) ter so njega tudi ubili. In je vsaka vojna imela močen vpliv na njo, v drugi je tudi izgubila starša.

V 2. svetovni vojni je prevladoval tifus. Njena prijateljica, s katero je bežala, je imela tifus. Tifus se je pojavil po njenem mnenju, ker so pili onesnaženo vode, jedli onesnaženo hrano in to je vse potekalo preko onesnaženih rok.

4. 2. 4 Zdenka Vadnal

Zdenka Vadnal je sestra moje babice. Sediva ob mizi in sprašujem jo o spominih na življenja ljudi v drugi svetovni vojni, o usodah posameznih družinskih članov naše ožje in širše družine.

Teta vstane in prinese foto album s porumenelimi, a zgovornimi posnetki preteklosti. Na eni izmed fotografij stoji pred vhodom v hišo resen, zamišljen moški. Na robu fotografije preberem: »Davidov praded na dan internacije 24. 10. 1942.« Postanem pozorna. David je

namreč Zdenkin sin in bratranec mojega očeta Romana. Brskam po albumu, ki je urejen, z napisi in pojasnili.

Izvem, da je Davidov praded živel z ženo in dvema sinovoma, da je bil inteligenčen in izobražen, razgledan in načitan, da je govoril sedem jezikov in je že pred drugo svetovno vojno pred italijanskim fašizmom zapustil Italijo in se preselil v Jugoslavijo, kjer se je naselil v Murski Soboti. Tukaj je delal kot odvetnik, bil je cenjen in spoštovan, vodil je francoski krožek, bil je član Sokolskega društva, rad je potoval, izredno pa je ljubil knjige. Še danes so v knjižnici tete Zdenke knjige, ki so stare več kot sto let. Vse te knjige pričajo o človeku, ki so ga zanimala kulturna, znanstvena in druga dogajanja v svetu. Ljubezen do knjig je skupaj s svojo ženo posredoval svojim sinovoma Branku in Ludviku - Liliju.

Ime mlajšega sina Lilija (25. 2. 1928 - 11. 2. 1945) lahko preberemo na spominski plošči soboške gimnazije, od koder je bil kot sedemnajstletni gimnazijec 17. 10. 1944 interniran in odpeljan v nemško taborišče Hersbruck od koder se ni nikoli več vrnil.

Imena vseh treh - matere, očeta in najmlajšega sina - pa so vklesana v ploščo spomenika, ki stoji na soboškem pokopališču in spominja na njih, ki so ljubili svoj narod in so padli v boju za svobodo ali umrli mučeniške smrti v koncentracijskih taboriščih Evrope.

Od družine je preživel vojno edinole starejši sin Branko, Davidov dedek. »Kje in kako,« je dejala teta Zdenka, »pa lahko razbereš iz zapiskov v teh zvezkih, ki jih je pisal med ujetništvom na prisilnem delu na Madžarskem.«

Izbrala sem nekaj zapiskov po posameznih dnevih in letih ter jih dobesedno navedla tako, kot so zapisani v tem porumenelem dnevniku. Seveda pa bo potrebno zaradi obilice materiala izbrati opise posameznih dni, ki bi lahko podali splošno podobo življenja mnogih mladih tistega časa.

4. 2. 5 Branko Vadnal

Branko Vadnal je bil rojen maja 1917 leta. Leta 1943, ko je bil interniran, je bil star 26 let.

Zapis v njegovem dnevniku se prične z naslovom:

SARVAR, 2. nov. 1943

V soboto zjutraj sem moral iti na vojaško poveljstvo v S., kjer so me kar pridržali. Imel sem stanovanje v precej majhni sobici, kjer sem našel ob vstopu tovariša B. Kmalu nato me je pregledal zdravnik, če sem sposoben za delo. Moral pa je biti zelo učen in bistroviden, ker me je samo pogledal in izjavil, da sem popolnoma zdrav in sposoben za vsak posel.

V tej dobi imam namreč poškodovano koleno tako, da ne morem upogibati noge in oborožen sem z zdravniškim spričevalom, ki ga nikoli ne dam iz rok, kot vojak ne zapusti puške.

Tisti dan so mi prinesli od doma vse potrebno za pot, poslovil sem se od staršev in brata ter se kmalu s tovarišem vlegel na 'mehko' posteljo. Drugo jutro na vse zgodaj pa sva odpotovala v tabor. Vožnja je potekala kar dobro, nato pa smo vstopili v novo začasno domovanje. O poteku sprejema ne bom pisal.

Sedaj sem v taboru, ki je sestavljen iz več poslopij. Tu je bila pred vojno tovarna svile s francoskim kapitalom. Nas je okoli 85 v precej velikem prostoru. Ležišča se dvigajo v tri nadstropja, zasedamo pa le pritličje. Za podlago nam služi slama, za pokrivalo pa deke, plašči in kar pač imamo. Tu so sami Medžimurci, ki so prekoračili mejo, ko so se vračali s Hrvaške domov.

S tovarišem spiva skupaj v sobi. Tudi on pisari neke zapiske, čemur pa se ne čudim, ker je cela njegova družina udarjena na to stran. On ima upanje, da bo v par dneh doma, kar mu iz srca želim, le malo težko mi bo v tem slučaju.

Tu sem našel tudi F., ki je na istem položaju kot jaz, je pa mnogo starejši. /.../

Stražijo nas vojaki, starejši rezervisti, ki skoraj vsi govore kak slovanski jezik. So dobri in kolegijalni. Poleg našega tabora pa so kolonisti iz Lendave, ki so tu že nad eno leto. O njih pozneje.

Obiski so tu dovoljeni vsak dan, pošiljanje paketov kadarkoli za dopisovanje pa je cenzura in pišejo se lahko samo dopisnice. To je prepis; kako pa se v resnici godi je zopet druga stvar. V prostoru je

elektrika in vlada precejšnja snaga. Umivamo sebe in posodo kadarkoli, seveda lahko tudi peremo. Le tople vode ni.

V nedeljo je bilo precej obiskov. Eden izmed nas je dobil obisk - ženo. Pripetilo pa se je tole. Ko je prejšnji dan ponoči prispela z vlakom v ta kraj, je vprašala dva železničarja, kje je tabor. Spremila sta jo, na poti pa sta ji odvzela prtljago ter jo drug za drugim posilila, nato pa zbežala. Mož je noče več ter jo stalno podi od sebe rekoč, naj odide z onima, s katerima se je spečala. Ona pa že dva dni hodi okoli njega in je cel dan tu. Stvar so javili orožnikom, krivca pa so zaprli in zasliševanje se nadaljuje.

Pozabil sem povedati, da se pred vsakim obrokom hrane postavimo v red, se odkrijemo ter molimo. Življenje poteka precej mirno, le če ne bi bilo strahu pred odhodom v slabše. V ponedeljek zvečer so tovariši po večerji malo zapeli in zaplesali z ženskami. Nekaj njih, ki so prišle pogledat svoje može, je ostalo do sedaj. Nekateri pripovedujejo o sebi in civilnem življenju. Nek rezbar svetih podob je med drugim pravil, kako je nekoč delal: 'Rezal sem in rezal cel teden Boga, nazadnje se mi je pa v soboto hudič zlomil.'

V noči od ponedeljka na torek sem slabo spal. Bil sem nervozen zaradi zdravniškega pregleda, ki me je čakal drugi dan. Zjutraj sva s tovarišem B. res šla k zdravniku, zvezdi vsega zdravilstva. Premeri te od glave do pete in točno ve, kako je s teboj. Tudi ta kapaciteta je izjavila isto kot prvi zdravnik v S. Vračal sem se domov in bil prepričan o svojem popolnem zdravju. Točno pa ne vem, s čim se ta zdravnik peča; ali z zdravilstvom ali pa s tobačnim poslom.

Ako pa tega ne bo, ako ne bomo složni in se bomo med seboj prepirali bo ta država propadla in z njo mi vsi, i Madžari, i Slovaki, Romuni, Nemci in vsi Hrvati, vsi, ki živimo v tej zajednici.

Pisal mi še ni nihče. Moram jaz začeti. Pisal bom Hojerju, Brumnovim, Antoliču in še odvetniku. V kraju, ki sem ga zapustil imam tudi punco, za katero pa ne vem, kako bo vse to sprejela. Sicer je bilo obljub več kot preveč, vendar pa mislim, da bo tudi v tem slučaju obveljal pregovor 'long absent, soon forgotten,' in to za oba.

Ponedeljek, 8. nov. 1943

Malo nerodno je zapisovati dogodke preteklih dni. Kar se mi je včeraj v določenem trenutku zdelo važno in omembe vredno izgubi danes svoj pomen. Kar je bilo včeraj smešno postane drugi dan plehko in brez vsakega humorja. Pa tudi razpoloženje ni vedno enako.

V petek, ko smo prišli na plan, nas je pozdravil prvi sneg, ki je seveda kmalu izginil.

Učitelj B., pa je misleč, da izvršuje svoj lep poklic, vzkliknil. 'Otroci, glejte, prvi sneg! Čudno, da nam ni dal naloge, 'Zima je tu' ali 'Prvi sneg.'

Končno sem dobil stalno zaposlitev. Postal sem drvar. Zjutraj in enkrat popoldne sežagava s stricem par drv in jih razcepiva. Vse traja približno dve uri.

V petek zvečer se je pripetil dogodek, ki ga ne bom pozabil. Sedimo pri mizi in večerjamo. Črna kava s kruhom in salama.

Izve se, da ima fant, ki sedi na koncu mize god. Močan je, lep in star gotovo 30 let. Začno mu čestitati, on pa vse zavrača rekoč: 'Nemojte me zajebavati, kakav god je to!'

Seveda prestanemo s čestitanjem pa začnemo z darili. Vsak mu da po eno cigareto. To sprejme in debele solze mu začno polzeti po licu. Vsi utihnemo in težko nam je. Vsak si je gotovo mislil kot jaz: 'Kje bom pa jaz praznoval svoj god?'

Tu smo večinoma vsi dobro preskrbljeni z obleko. Je pa nekaj revežev, ki imajo na sebi samo raztrgano srajco, zakrpane hlače in površnik, ponoči pa še vrhu vsega deko. Posebno eden je tak. Pisal je že večkrat domov očetu naj mu vendar pošlje nekaj perila in obleke, dobil pa ni ne odgovora ne paketa. Pravi, da bo zaklal očeta, če se vrne domov.

Rekel sem mami, naj pošlje kako srajco in hlače, da mu jih dam.

No pa dovolj s temi žalostnimi stvarmi. Mislil sem, da kaj takega nikoli ne bom zapisoval v ta zvezek in da bo branje te pisarije cel in velik smeh.

Nedeljski predpoldan je minil v pričakovanju obiska. Opravil sem svojo toaleto in bil precej nervozen. Saj sem pričakoval svojo punco. Okoli 11 je prišla, obložena kot sveti Miklavž. Vse sem sprejel, le cel hleb kruha sem vrnil, ker ga imam dovolj. Dobil sem tudi lep močan nož, ki ga doslej nisem imel. Obiskala me je tudi mama, ki je prinesla neko rešitev oblasti.

Mama mi je prinesla tudi neko rešitev oblasti, ki se tiče dogodka, katerega posledice še vedno prenašam. Slovo od mame je bilo težko. Slutim, da se dolgo ne bova videla, če se bova sploh kedaj. Jokala se je, meni pa je najbolj mučno, če vidim žensko v solzah.

Danes, v ponedeljek, je zopet hud mraz in brije oster veter. V sobi je mrzlo, ker ni drv. Jutri pa bojo prišla in dela bo zopet obilo. Mi drvarji smo precej važne osebe. Ako ne pripravimo drv, je v sobi mrzlo; če je v sobi mrzlo so tovariši slabe volje in če so oni slabe volje smo tudi mi in vse je bolj žalostno.

Stric F. že par ur ajnca. Čisto pokvaril se bo, revež! Zagrozil sem mu, da bom pisal ženi, ker namesto, da bi opral perilo kvarta in pri tem še izgublja. Tudi nekaj hrvaščine se je naučil. Če mu kaj ni prav reče prav slovesno: 'Jebi ga!' Tukaj je nekaj prav posrečenih tipov. Večkrat mi je žal, da nimam fotoaparata.

Dobil sem zopet nekaj novic iz V. Pravijo da le ni tako hudo.

Te dni bi moral pisati puncu, pa nimam prave volje. Žal mi je tudi, da sem pisal sve sopianici v S., ker bom gotovo dobil odgovor. Žal mi je tudi, da sem začel pisati ta dnevnik. To je že drugič. Če hočem kaj napisati, je skoraj vse ali dosti tega nevarno in to mi zna naškoditi. Zato sem tudi prepričan, da ta zvezek ne bo prišel izven teh zidov.

Tudi s pisanjem nisem zadovoljen. Predstavljal sem si vso stvar lepše in boljše.

Mogoče pa bom le nadaljeval, radi neke zaposlitve.

Pozabil sem omeniti, da smo dobili v nedeljo predpoldne plačo - 4, 40 P, kar pomeni pol litra in par cigaret.

Četrtek, 4. nov. 1943

Prišel je novi komandant, o katerem še ne morem povedati mnogo. Razglasil je, da odslej vlada popolno vojaško življenje. Zanima se najbolj za vojake, ki nas stražijo in uče. Tem pa to zanimanje ni prav nič pogodu. To so stari rezervisti, katerih rok je določen za tri mesece. Nam civilistom pravijo 'kolega ur', silijo v našo družbo in smo z njimi popolnoma zadovoljni.

Včeraj, v sredo, je naša družina zopet narasla. Prišel je novi privatist K. Sedaj nas je pet Slovencev. Naj jih kar opišem.

Tovariš B., ki je prišel z menoj, ima še vedno upanje, da se danes, jutri vrne domov. Včeraj je bil zopet na pregledu; je popolnoma zdrav in sposoben za delo.

Moje zdravniško spričevalo mi je le koristilo. Do sedaj še nisem prijel za nobeno delo - prisiljen pa tudi ne ekserciram. Včeraj zjutraj sem dobil uniformo: kapo in trobarvni trak. Prepričan sem bil, da nikoli ne ... Toda tako je pač.

Učitelj B. je pa vedno slabše volje. Pravi, da ga zvečer stalno nekaj grabi za grlo in tedaj je nervozen.

Četrtri, privatist K. je največji med nami. Je še kar dobre volje, mora pa še iti v Kanižo po svoje stvari.

Sedaj smo popolnoma enakopravni z ostalimi, še vedno pa sem prepričan, da bom šel v V.

Včeraj so ostali dobili plačo. To je za delo in nekakšno odškodnino za obleko in čevlje. Vse skupaj je zneslo 4 penge.

Stric F. se je temu denarju tako veselil, kot če bi dobil milijone. Več kot petkrat je preštel ta denar nato pa ga je že popoldne porabil v kantini, kamor sicer ne smemo. Kupil si je hruške.

Danes sem si prvič obul gozdarje. Zadnja dva dni sem izvrševal kar precej poklicev. Bil sem električar, drvar, uradnik in celo kuhar. Spomnil sem se na mamo, ki je pravila, da se bom v slučaju sreče, vrtel kje okoli kuhinje.

Namenil sem se napisati kaj drugih doživetij, ne vem pa, če mi bo uspelo, ker je okrog mene mnogo gledalcev, ki se čudijo, kaj in čemu toliko pišem.

Danes smo postavili v sobi 2 peči. Bil je že zadnji čas; sedaj je malo topleje.

Zjutraj je začel briti oster severni veter. To je prvi hud mraz. Zima je pred durmi in z njo mnogo vsakovrstnih nepravil.

Doslej sem se v tem letnem času spominjal revežev in drugih delavcev le mimogrede ali pa v šolskih nalogah, kjer sem opisoval njih bedo in svoje usmiljenje do njih le s peresom, da bi to res čutil, ne vem. Sedaj pa bo drugače, ker bom to sam doživljal.

O naši usodi krožijo vse vrste glasov in prerokovanj. Spomnil sem se obiskov pri papanu (očetu) v Kaniži. Tudi tam je vsak znal nekaj povedati. Tu pravijo eni, da bomo še malo eksercirali, nato pa šli v vojake; drugi, da ostanemo tri mesece tu, nato pa nas pošljejo domov. Eni zopet, da bomo kar tu do konca vojne.

Kar je tu starejših so vsi poročeni. Ostali mlajši pa so pustili doma punc. Kot prvi tako tudi drugi govore neprestano o ženskah; imajo slike in jih kažejo. Sploh pa je tu mnenje o ženskah precej slabo. Tu pravijo, da so te brez pameti in smisla za 'život', da so dobre le za prinašanje paketov in za zabavo.

Moram pa se sam pri sebi smejati. Tako omalovaževanje nežnega spola, vendar pa toliko govora o njem.

Tu mislijo vsi, da sem poročen. Včeraj mi je eden rekel, ko smo obravnavali temo o tobaku - katerega ni mogoče dobiti: 'Boga mi, pišite ženi naj proda vaše posestvo in za denar kupite cigarete!' Jaz sem se samo muzal misleč na svojo ženo in posestvo.

Bili smo tudi cepljeni. Proti kakemu hudiču, pa ne vem, kljub povpraševanju. Oni, ki so že dalj časa tu, so to že trikrat doživeli. O tem moram točneje kaj izvedeti. Stric F. se je skrtil med cepljenjem, pa so ga le iztaknili, reveža.

Najvišji oficir nam je Predaval. Najprej je v kratkem orisal zgodovino Madžarov, prešel na Trianon mir, ki so ga delali 'gazemberi', nato pa razložil sedanji položaj. Hrvati so že pred prejšnjo svetovno vojno pripadali madžarski državi. Skupno z Romuni, Slovaki in nekaj Nemci so živeli v enotni lepi državi. Tako mora biti tudi v bodoče. Že v prejšnjih časih so se Hrvati borili rame ob ramenu z Madžari proti Turkom in branili evropsko kulturo proti balkanskim divjakom. Vsa pota v tej državi vodijo v Budimpešto. Sedanje glavno mesto Slovaške ima zelo slab položaj, tako da Slovaki mnogo lažje pridejo in tudi hitreje v Pešto, kot pa v Brun.

Iz tega sklepam, da morajo tudi Slovaki postati del te države. Zadnje besede tega poučnega predavanja pa so bile: 'Skupaj moramo torej živeti, delati in se boriti. Le tako se bo nam in našim sinovom dobro godilo. Ako pa tega ne bo, ako ne bomo složni in se bomo med seboj prepirali bo ta država propadla in z njo mi vsi, i Madžari, i Slovaki, Romuni, Nemci in vsi Hrvati, vsi, ki živimo v tej zajednici.'

Zelo zanimivo! Spomnil sem se na zgodovino, ki sem se je učil v Italiji, nato v Jugoslaviji in končno tu, ter si ustvaril o vsem tem svoje mnenje. Danes smo vsi dobili zavoj tobaka.

Še sedaj ne vemo, kaj bo z nami. Živimo čisto vojaško življenje in vse kaže, da je to predpriprava za vojsko. Včeraj so rekli vojaki, da ne ostanemo v tem taboru dolgo marveč bomo šli drugam.

Pravijo pa tudi, da bomo po treh mesecih odpuščeni kot židje. Prepričan sem, da me na vsak način dolgo ne bo domov. Vse nas preganja strah pred V. !

Danes smo vsi mnogo pisali.

DANES je zopet eden povedal, da gremo vsi v V. Teh govoric in strahu imam dovolj! O tem ne bom več pisal vse dokler ne bomo enkrat tam ali kje drugje. Pisal mi še ni nihče. Moram jaz začeti. Pisal bom Hojerju, Brumnovim, Antoliču in še odvetniku. V kraju, ki sem ga zapustil, imam tudi jaz punco, za katero pa ne vem, kako bo vse to sprejela. Sicer je bilo obljub več kot preveč, vendar pa mislim, da bo tudi v tem slučaju obveljal ang. pregovor: 'Long absent, soon forgotten', in to za oba.

Četrtek, 11. nov. 1943

Prejšnji teden sem izgubil nož, glavnik, svinčnik in še nekaj malenkosti. Vse sem našel, razen glavnika.

Ko smo šli v nedeljo ven, so nas otroci prestrašeno gledali in si šepetali: 'bùdòs partizan', kar pomeni v njihovem jeziku smrdljiv partizan. To se je večkrat pripetilo tovarišem, ki si tega ne jemljejo preveč k srcu.

Napisal sem o svojih izgubljenih in zopet najdenih predmetih. Moram povedati, da v teh desetih dneh še ni bilo primera tatvine. Tovariši so večinoma nešolani in neizobraženi delavci, obrtniki in nekaj večnih ahasferjev. (ahasfer = večni popotnik, človek brez domovine), tatu pa nobenega. Temu se bolj veselim, kot če bi dobil dopust, prav res.

V torek smo imeli zopet predavanje, katerega bom na kratko opisal. Predaval je zopet naš poveljnik. Rekel je, da nismo nikaki interniranci, temveč vojaki. Želi, da bi se med seboj razumeli in ubogali predpostavljene. Spoštuje vsako narodnost in vsak jezik in sovraži ljudi, ki se obračajo po vetru. Tu sem pomislil na Sobočane.

Nadalje je rekel, da nihče ne more biti komunist po svobodni volji, temveč samo potom propagande ali celo sile. Vsak človek hoče živeti v družini, ljubi ženo in otroke. Proti vsemu temu pa je komunizem.

Vprašal nas je tudi, če bi se borili v slučaju, da bi nas napadel sovražnik z juga. Eden, ki je razumel vprašanje je rekel, da bi se, ker je bolje, da on ubije drugega kot ta njega.

Pojasnil nam je tudi sedanji cilj Madžarske. Ona hoče doseči stare meje in izničiti Trianon. Država, ki je obkoljena od samih sovragov (Češka, Romunija, Jugoslavija) ne more obstajati. Zato bi še en Trianon upropastil to državo.

Sledilo je nekaj praktičnih vaj. Razdelili smo se v desetine, pozdravljali, raportirali in se obračali na vsa strani. Brkati rezervist je razlagal, kako moramo vstopiti v pisarno.

Najprej moramo potrkati; sključil je kazalec desne roke in iskal nekaj trdega, da bi potrkal. Ker ni našel ničesar primernega se je potrkal po čelu. Bilo je tako smešno, da sem se moral smejati.

Ob tej priliki sem spoznal fanta, ki ne zna brati, ne pisati in je vrhu tega še malo gluha. Blagor mu!

Ob mojem vstopu je imel pred seboj ogromno škatlo, ki je vsebovala tobak in papirčke. Zvijal je cigarete in tega posla ni opustil niti med takozvano vizito. Čudak je gotovo!

Tovariš pa je baje bolan na ledvicah, vendar pa mu to do sedaj ni nič pomagalo. Pravi, da nima normalne vode in neprestano moram iti z njim na stranišče, da vidi razliko med nama.

Včeraj je imel čisto rumeno vodo, jaz pa svetlejšo. Bil je zelo prestrašen rekoč da vendar imava midva enako hrano, torej mora biti rezultat enak. Danes sva šla zopet na kontrolo.

Že ko sem pri tem, naj povem kako je naše stranišče. Dolg hodnik, na eni strani za malo potrebo na drugi strani pa za veliko. Ko sem včeraj vstopil v ta prostor sem se moral smejati. Na eni strani je sedela cela vrsta možakov, se mirno pogovarjala in tudi pela. Prizor je bil res edinstven.

Danes popoldne je bil dvakrat zaporedoma alarm. Obakrat smo bežali v bližnje jarke, skupno s kolonisti iz Lendave. V jarku sem stal poleg treh žensk, ki so doma tam okoli Gorice ena pa je iz Trsta. Kje se vse dobe rojaki! Pripovedovale so mi marsikaj, saj smo bili tam dve uri. Tudi oni trpe, hrano pa imajo slabšo. Hodijo pa lahko na delo in tako nekaj zaslužijo. Ali bodo videle z menoj vred še kdaj našo sončno Primorsko?

AJKA, 20. jan. 1945

Tako slabo razpoložen že dolgo nisem bil. Pravzaprav je to slabo povedano. Bolje bi rekel: 'Nataknjen sem.'

Že zgodaj zjutraj so okoli mene začeli kričati in nemogoče mi je bilo še enkrat zaspati.

Kesam se, da sem nedavno tega vrgel v naglici na papir sodbo o teh ljudeh in žalibog bi jo moral v precejšnji meri spremeniti. V sobi nimam nikakšne besede, ne morem se gibati, razen na postelji, ne morem rabiti mize niti luči in celo čevljev ali vsaj par nogavic mi je nemogoče posušiti.

Stari in mladi par tu gospoduje, kuha si posebej poleg običajne hrane, pere in suši ter zasede vsak najmanjši kotiček sobe. Ob prvi priliki se nekam preselim, čeprav na kozolec, ko bo prišla pomlad. Vsaka druga beseda jim je 'jebala ga majka in ajd u!' ter druge lepe kletvice. Vem, da pri tem ne pomisli niti malo na pomen besed in da jim je to že od davna priraslo na jezik, vendar Slovencem to ne prija posebno.

Večinoma so vsi željni denarja in trgujejo z vsem in z vsemi, kjer se le da. Posebno mladi je v tem mojster. Postajajo mi vedno bolj antipatični in s tem izgubljam ono mnenje, ki sem ga o tem narodu imel. Sicer pa še nisem živel med njimi in zato je bila ta sodba preuranjena. Ni treba misliti, da pišem tako le zato, ker me v nedeljah zjutraj ne puste spati. O, ne! Saj imam oči in ušesa, le roke, ki bi vse to opisala, nimam.

V petek in soboto smo sekali led. Rade volje sem šel na ta posel in silno sem bil radoveden, kako bo. Čital sem, pa tudi videl, kako se led seče in mislil sem, da bo način isti. Seveda pa nisem vedel, kako sekajo led manjši posestniki.

S seboj smo prinesli par sekir in nekaj vil ter dve kljuki nasajeni na dolgem drogu. Na ledu smo naredili luknjo okoli katere smo začeli sekati led. S kljukami smo te kose vlekli iz vode, jih razbili na manjše kose ter nakladali na vozove. Vozili so 4 vozovi, delati se je moralo hitro. Včasih smo bili res v nevarnosti, da pademo v vodo, vendar ni prišlo do nesreče.

AJKA, 14. febr. 1945

Papana (očeta) ni več. Ura je 13.30 in pred desetimi minutami sem izvedel za to. Novico je prinesel nek Prekmurec obenem s pismom za Viktorja. Ničesar drugega ne vem. Čeprav imam vlažne oči, solz le noče biti.

Ostal sem doma, vendar nimam pojma, kako bom delal prihodnje dni; kajti delati bom, jasno, moral.

Kje je mamica in kaj je z njo? Imam le še mamo, Bumbo in brata. Kateri pride sedaj na vrsto?

AJKA, 18. febr. 1945

Življenje gre dalje svojo pot in moje oči ne zaznavajo nikake spremembe. Vse te dneve je sonce vzšlo kot običajno, jedli, delali, in spali smo kot preje, zanimali se za dogodke tu na marofu (kmetija) in na frontah, pogovarjali se o naših težavah in upih in zopet je sonce zahajalo.

Jaz še živim, Ilija živi, živi še odurni stari, NJEGA pa ni več. Ali je bolje tako? Mogoče bi moral prestatati še nekaj razočaranj, mnogo trpljenja in muk in bi nazadnje le podlegel.

Mene je rešil, sebe pa ni mogel. Ob tej priliki zopet obžalujem, da ne morem verovati v boga in vso ono kramarijo, ki jo oznanjajo njegovi takozvani služabniki in namestniki. V tem slučaju bi mnogo mnogo lažje prinesel ta novi udarec in komaj čakal trenutka, ko se z njim zopet snidemo v nebesih, nirvani ali v nekakih večnih loviščih.

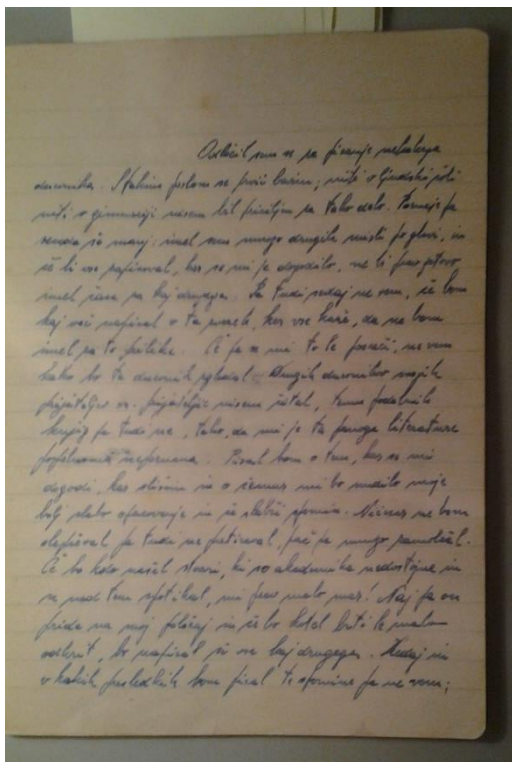
Ljubi papači!

Medtem, ko se Tvoje telo spreminja v zemljo iz katere je izšlo, tlači kri Tvoje krvi še vedno tuja prokleta tla. Ali je to boljša usoda? Ne verjamem! Italijani pravijo: 'Chi spira- speha (kdor diha -upa)'. Toda kaj naj upam?

AJKA, 8. april 1945

Ura je 12. Pravkar se je raznesel glas, da je Nmec položil orožje in da se v Avstriji bijejo Avstrijci proti Nemcem. O vsem tem seveda nisem prepričan, vendar je to zelo verjetno. Ta vest je in mora biti vesela za vse nas; kaj se v meni dogaja pa sem že napisal - mrtvih ne moremo obuditi, da bi se z nami veselili in začeli lepše življenje.

Še nekaj ur bom preživel tu, nato pa na pot. Načrta še nimam nikakega. Če bom imel doma kaj posla, vse uredim, nato pa proti Ljubljani. Toda tudi to ni sigurno, kajti misliti moram na mamo in brata in jima pripraviti dom in vsaj nekaj hrane. Sam bog ve, kako bo. Vsi se bodo polagoma vračali na svoje domove, NJEGA pa ne bo... in naš dom ne bo poznal več luči.

Slika 7: Stran iz dnevnika Branka Vadnal
Vir: Zasebni arhiv

Slika 9: Branko Vadnal
Vir: Zasebni arhiv

Slika 8: Branko in Bomba
Vir: Zasebni arhiv

Slika 10: Ludvik Vadnal
Vir: Zasebni arhiv

4. 2. 6 Milena Blagajac²⁰

Rodila sem se v popolni družini. Moj oče Anton rojen leta 1906, mama pa leta 1911. Imela sem dva brata, kar pomeni, da sem bila tretji rojen otrok. Starejši brat je bil ob mojem rojstvu star 10 let, mlajši pa 7 let. Rojena sem doma, v domači hiši. Živelimo smo v svoji hiši, ki je bila ob železnici. Med vojno so Nemci postavili ob železniški progi vlake (protiletalsko artilerijo), zato je bilo Pragersko središče napadov.

Moji spomini na vojno so bili, glede na to da sem bila še zelo majhna ... vem kako so živeli moji starši iz pripovedovanja in kasneje tudi iz knjige, ki jo je napisal o času življenja na Pragerskem določenih ljudi Mirko Munda, kjer je opisano Pragersko med vojno. Po pripovedovanju mame, sem bila med vojno »kurirka«, ker sta bila mama in oče vključena v odporniško gibanje kot kurirja. Oče je bil invalid, zato ga tudi niso poklicali v nemško vojsko. Delal je na posestvu iz Pragerskega oddaljeno približno pet kilometrov.

Mama mi je pripovedovala, da je pošto, ki jo je prenašala na Spodnjo Polskavo, skrila v voziček, v katerem sem ležala jaz. Nekega dne jo je vstavil Nmec, pogledal in kot oče otroka, ki ga je zapustil doma, pokazal eno čustven odnos do dojenčka - mene, takrat se je mama prvič zavedala, kaj se bi lahko zgodilo, če bi dvignil mene in našel pošto odspodaj.

Glede na to, da je bila naša hiša vedno v ognju bombardiranj, smo mi in prav tako naši sosedje zbežali na travnike, ki so obdajali hišo. Ob enem takšnem napadu, je špriter zadel očeta, ki je v naročju držal otroka. To je bil za vse zelo žalosten dogodek, saj je špriter otroka »razkosal« na dvoje.

Na našo hišo je padlo več bomb in zato sta se starša odločila, da se mama z mano in mojima bratoma umakne v Marjeto na Dravsko polje, saj je tam živel očetov brat s svojo družino.

Zgodil pa se je en dogodek, ki me je zaznamoval še danes: Bila sem v drugem letu in ta dogodek se je zares zgodil. Nemci so bombardirali in so izstrelili nemško letalo, ki je priletelo v področje,

²⁰ Intervju z gospo Mileno Blagajac, rojeno 22. 10. 1943, je v Pragerskem izvedel vnuk gospe in sošolec avtorice raziskovalne naloge 28. 1. 2017. Izvedel ga je ob pomoči opomnika, ki sem mu ga pripravila. Pogovor je bil zvočno posnet in dobesedno transkribiran.

kjer smo mi stanovali. Letalo je padlo tako nizko, da smo tekli za tem letalom, tam smo videli pilota (njegov obraz se mi je vtisnil v spomin). Ta dogodek je v meni zbudil ... vedno ko sem videla letalo, sem se skrila. Še danes imam en strah pred padcem letala, vendar sem delala na tem, da se znebim tega straha (sem se že velikokrat peljala z letalom), ampak tega občutka varnosti v letalu pa nisem osvojila.

Starši niso želeli govoriti o najbolj travmatičnih dogodkih, ki so nas kot družino najbolj zaznamovali (o posledicah padca bomb, o kritičnih trenutkih). Zdaj lahko samo občudujem hrabrost mojih staršev, njuno energijo, ki sta vlagala, da zaščitijo našo družino. V času same vojne je moj oče delal na tem posestvu. V tistem času pa nismo imeli toliko pomanjkanja hrane, ker je za vsakega otroka dobila karte za hrano.

Mama nas je ves čas učila, da moramo spoštovati očetovega brata, saj nas je zelo prijazno sprejel k sebi. Spoznala sem, da sem imela zelo častna starša in da sem lahko zelo ponosna na njiju.

4. 2. 6 Vera Confidenti, rojena Kodrič²¹

Vera Confidenti je bila v času dogodka stara okoli deset let. V šolo so prišli vojaki in celotno skupno otrok odpeljali neznano kam. Kasneje se je izkazalo, da je šlo za t.i. ugrabljene otroke.

»Ko sem en dan prišla v šolo, je bilo naenkrat veliko Gestapa. Učiteljice so nam povedale, naj vsak vzame nekaj stvari s sabo in potem so nas odpeljali neznano kam. Obvestili niso nikogar, niti naših staršev. Ko smo prispeli, smo se vsi jokali, saj smo želeli iti k staršem. Vse je bilo strogo kot v vojski, bile so tudi telesne kazni. Imela pa sem srečo, saj je enega večera na okno potrkal moj oče. Ko sem ga zagledala, nisem mogla verjeti. Povedal mi je, naj vse pustim tako kot je, in naj se hitro oblečem, saj me bo počakal. Pobegnila sem ... in nama je uspelo. Odšla sva na postajo, tam je bilo polno vagonov za Maribor. Splezala sva v vagon in počakala nekje do štirih zjutraj in končno se je premaknil. Ko se vlak ustavil, sva bila na madžarski meji namesto v Mariboru. Tam sva izstopila. Oba dva sva bila zelo lačna, zato mi je oče dal nekaj denarja kar mu je ostalo. Šla sem do bližnje kmetije in prosila za nekaj kruha. Gospodinja mi je dala kruh, namočen v omako od pečenke. Bila sem zelo vesela. Ko sva pojedla, sva se odpravila do vagonov in počakala na vlak, ki je peljal v smeri Maribora. Ko sva bila blizu Maribora, mi je rekel: »Zdaj pa ti moram nekaj povedat, Maribor ni več tak kot je bil prej. Ves je zrušen, ker je bil že prej zbombardiran, Amerikanci so ga 38-krat napadli. Za silo pa vsaj imamo še našo hišo, vendar brez vrat, oken in stekla. /.../ Moj oče pa je poznal enega kmeta tam pri Dupleku, ki me je vzel k sebi, saj doma nisem mogla ostati ker so me iskali.«

Spregovorila je tudi o pomanjkanju hrane:

»Na karte je bilo vse minimalno. Povedali so nam, da bodo pripeljali kamione krompirja. V vrstah smo čakali po 3-4 dni. Menjali smo se, jaz sem stala čez dan, potem je prišla mama, da je bila zvečer, ponoči pa je bil oče. Bila je taka disciplina, da nobeden ni planil po tem krompirju, vsi so strpno čakali v vrsti. Vsak je dobil kilo krompirja za en mesec. /.../ Kmetije pa so imeli hrano, zato je moja mama dala jopico za pol kile zaseke.«

²¹ Rojena v Mariboru leta 1936. Vse življenje živi v Mariboru, dvakrat poročena. Njen oče je bil med drugo svetovno vojno mojster v avtobusnem podjetju. Intervju je bil posnet 30. 1. 2017 v stanovanju ga. Vere Confidenti, pri pogovoru je sodeloval tudi njen sin, Igor Confidenti.

4. 2. 7 Hilda Aplenec

Bila sem stara sedem let, ko se je začela okupacija. Moja mama je delala na Glavnem trgu, oče pa je bil doma in mi je rekel, naj tečem po mamu, ker bodo mostove v zrak spustili. Na ulicah je bilo polno vojske, govorilo se je 'Vojna bo, vojna bo.' Kje sem si mislila, da bo vojna, kot otrok nisem sploh vedela kako to zgleda. Tečem po mamu, z mamu pa letiva takoj domov. Razglasili pa so, da morajo biti okna in vrata odprta (živel pa smo v Poštni ulici). Ko prideva domov, oken ni bilo, vse je bilo na tleh. Najprej je v zrak šel Stari most, čez nekaj minut pa še Železniški. Vse je bilo zelo glasno, in vsi smo stekli v klet. Po nebu so krožili bombniki. V isti stavbi pa so živela tudi ena zelo prijazna gospa za nas, je pa delala s tem Gestapom. Naslednje jutro pa pridejo oficirji v takih dolgih usnjenih plaščih in rečejo: 'Vsega je mimo, lahko pridete ven iz kleti.'

Potem pa smo mogli vsi iti na popisovanje. Vem samo, da sta se mogla oče in mama podpisat in dobila sta velike table s številkami, jaz pa malo tablo s številkami.

Ko pridemo domov pa mama reče, da se moramo izseliti. Izseljevali pa so vse v Srbijo. V tej isti hiši, ko smo mi stanovali, pa so bili eni Pirci, ki so bili znani frizerji. S tem Pircovem Pavlijem sem se toliko igrala, bil je toliko star kot jaz. Moj prvi šok, ki sem ga doživela kot otrok je, da so jih izselili. Pred hišo so postavili tovornjak, in odpeljali v Srbijo, leta 1945-1946 vrnili nazaj.

Potem se je začela šola, mene so razporedili v šolo v Tomšičevem drevoredu (v to šolo sem hodila nekje dva meseca), kasneje pa v šolo na Gosposvetski ulici.

V šoli so bili sami nemški učitelji. Plakati po mestu so bili tudi samo v nemškem jeziku. Na plakatih je pisalo, koliko ljudi in koga so ustrelili. Vprašala sem mamu, zakaj so morali ustreliti te ljudi, mama pa mi je rekla, da sem še premala, da bi to vedla, ampak so sigurno kaj naredili.

Ko so dobili te izkaznice, je mama dobila belo, to pomeni, da je bila varovana, da ni bila zanesljiva, saj je bila iz Slovenskih Konjic, za Slovenske Konjice so pravili, da je to območje banditov. Oče pa je dobil zeleno izkaznico. Naša soseda Golob pa je imela veze z ljudmi (z visokim položajem) in nas je ona rešila, da nas niso izselili, saj smo bili na seznamu za izselitev.

Čez nekaj časa pa se je začelo.

Leta 1942 sem dobila še brata. Imeli smo pa živilske karte, samo za to nisi dobil kaj dosti.

Mama je rekla 'Hilda, leti, leti' in skrili smo se pod vlak, tam okoli pa je bilo polno mrtvih ljudi.
(saj so spuščali bombe).

5 PRIMER POUKA ZGODOVINE IZ VIROV PRVE ROKE

»V času druge svetovne vojne in v obdobju takoj po njej so bili otroci in mladostniki priče bombardiranja in umiranja, bili so med begunci in izgnanci, med interniranci v koncentracijskih taboriščih, judovske otroke so zapirali v geta ter pošiljali v koncentracijska taborišča, posebna oblika žrte so ukradeni otroci, precej mladostnikov je bilo vključenih tudi v spopade, kurirčki so prenašali pošto, med žrtve spadajo tudi ilegalčki, otroci partizanov in aktivistov OF, ki so jim ubili starše, sorodnikov pa niso imeli ali niso mogli skrbeti zanje, zato so jih preživljali in skrivali nadomestni starši.«²²

Vilma Brodnik za primer poučevanja virov prve roke pri pouku zapiše vrednost teh: »Če so vključena pričevanja otrok in mladostnikov istih let, kot so učenci in dijaki, bo zgodovinsko dogajanje še bolj približano, spodbujali pa bomo tudi empatijo, sočutje in spoštovanje do žrtev, ki so preživele krute vojne izkušnje. Učenci bodo lahko primerjali osebna doživetja s splošnim zgodovinskim dogajanjem, sklepali bodo o vplivu širšega zgodovinskega ozadja na osebno doživljanje in videnje, z osebnih perspektiv bodo lahko raziskali različne vidike vojne kot celote, dogajanje bodo preučili z različnih vidikov (perspektiv), presodili bodo o pomenu virov prve roke kot zgodovinskih virov.«²³

Pričevanja so pomembni zgodovinski vir in didaktično gradivo. Izkušnje iz šolske prakse kažejo, da je najbolj učinkovit didaktični pristop z vključevanjem pričevanj, osebnih zgodb in študij primerov.²⁴

»Pričevanja se lahko uporabi kot vir informacij:

²² Brodnik, V. (2013). Pouka zgodovine o vojnah skozi oči otrok in mladostnikov. Dostopno na http://www.zrss.si/pdf/221214133636_lekt_brodnik_pouk_zgodovine_o_vojnah_skozi_oci_otrok.pdf. Pridobljeno dne 12. 11. 2016.

²³ Brodnik, V. (2008). Pouk zgodovine v evropskih oddelkih. V: Zgodovina v šoli, 27. letnik, št.3-4, str.7-8.

²⁴ Brodnik, V. (2013). Pouka zgodovine o vojnah skozi oči otrok in mladostnikov. Dostopno na http://www.zrss.si/pdf/221214133636_lekt_brodnik_pouk_zgodovine_o_vojnah_skozi_oci_otrok.pdf. Pridobljeno dne 12. 11. 2016.

- učenci v pričevanjih (in drugih vrstah zgodovinskih virov) poiščejo zgodovinska dejstva, različne informacije in dokaze,
- na temelju teh oblikujejo svoje sklepe, razlage, predstavijo mnenja,
- napišejo poročilo, utemeljitev,
- pojasnijo značilnosti,
- primerjajo in opišejo podrobnosti in razlike,
- v vlogi novinarja napišejo časopisni članek,
- v vlogi aktivista ali borca za človekove pravice napišejo apel ipd.

Pričevanja se lahko uporabi tudi kot študijsko gradivo:

- učenci ugotavljajo ali gre za vire prve ali druge roke,
- kdo je avtor/priča – kaj videl, slišal, čutil,
- zakaj je tako razmišljal,
- kakšne možnosti je imel avtor – kaj je vplivalo na njegove odločitve,
- v zgodovinskem besedilu ločujejo med zgodovinskimi dejstvi in mnenji,
- pri mnenjih ugotavljajo, ali je avtor za, proti ali je nevtralen, ugotavljajo ali so navzoči predsodki, stereotipi, pristranskosti,
- ugotovijo, kakšen je namen pisanja (ali poroča, razlaga, prepričuje, napada in utemeljuje),
- ugotavljajo, kateri zgodovinski vir je bolj verodostojen – verodostojen je tisti, ki vključuje objektivna dejstva in informacije ter nevtralen slog pisanja,
- presodijo, ali so zgodovinska dejstva in dokazi uporabni za razlago okupacije.²⁵

In zaključni s pomembno ugotovitvijo: »Zavedati pa se je treba, da pričevanja še niso znanstvena zgodovina, ampak zgodovinski vir, na temelju katerega bo napisana zgodovina. Življenjske zgodbe (pričevanja) omogočijo zgodovinarju dostop do spominov, na katere pa vpliva proces

²⁵ Stradling, R. (2004). Poučevanje evropske zgodovine 20 stoletja. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 144-145. Povzeto po Brodnik, V. (2013). Pouka zgodovine o vojnah skozi oči otrok in mladostnikov. Dostopno na http://www.zrss.si/pdf/221214133636_lekt_brodnik_pouk_zgodovine_o_vojnah_skozi_oci_otrok.pdf. Pridobljeno dne 12. 11. 2016.

pozabe, preoblikovanja, zamolčevanja. Zgodovina se začne, kjer se spomin konča, spomine pa je treba ohaniti za zgodovino.²⁶

5. 1 Učna ura iz virov prve roke

Z mentorico sva pripravili učno uro iz zbranih pričevanj. Pripravila sem učni list, ki je v prvem delu vključeval spomin na dogodek iz druge svetovne vojne. Uporabila sem naslednje vire prve roke:

- bombardiranje Maribora – pripoved Majde Zotter
- ukradeni otroci – pripoved Vere Zotter
- izseljevanje – pripoved Hilde Aplenec
- pripoved Nure Sinanović Hamzić
- otrok »kurirček« - pripoved Milene Blagajac in
- dnevniški zapis interniranca.

Sošolci so v dvojicah prebrali vir prve roke in odgovorili na postavljena vprašanja. Njihove odgovore navajam v nadaljevanju. Ti odgovori so mi služili za vrednotenje pomena virov prve roke pri pouku. Ključne zapišem v zaključku.

5. 1. 1 Bombardiranje Maribora – pripoved Majde Zotter

Dejstva, ki so jih spoznali sošolci:

- šolo so zaprli zaradi bombardiranja,
- ljudje so se zelo bali bomb,
- Majda je morala prevoziti zelo dolgo razdaljo,
- da se je alarm slišal daleč naokoli,
- da je šla s kolesom v Slovenske gorice,
- da so si ljudje v hudih časih pomagali,
- da so se v šolo morali odpravljati v bližnja večja mesta,
- da so imeli alarme (napvedi za bombardiranje),

²⁶ Prav tam.

- ljudje so bili prijazni,
- kolo ni bilo v dobri formi,
- da so bombardirali Maribor, ker so bili tu nacisti,
- da so se otroci veliko vozili s kolesi.

Vprašanja, ki s o jih postavili moji sošolci ob prebiranju virov prve roke:

- Kako dolgo je Majda potrebovala, da je prehodila/prevozila pot?
- Kako dolgo pot je opravila?
- Zakaj je bila šola sploh odprta, če so bili vsi ogroženi?
- Če je po tem prišel še kakšen val bomb?
- Kakšen alarm se je slišal?
- Koliko je bila stara Majda Zotter?
- Koliko ljudi je bilo ubitih?

Predlogi, misli sošolcev:

- lahko bi uporabili še slikovne vire;
- sporočiti želiva, da sva lahko hvaležni za možnost, da živiva v mirnejših časih in hodiva v šolo;
- moramo ohraniti mir na svetu.

Najpomembnejše, kar sem se danes naučil/a je ...

- da so si vsi med seboj pomagali,
- da smo lahko srečni za življenje, ki ga živimo,
- Maribor ni bilo varno mesto,
- da je bil Maribor bombardiran,
- da je med vojno zares hudo.

Presenetilo me je ...

- Pozitivno me je presenetilo, da so ljudje Majdi pomagali.

Povsem na novo sem izvedel/a ...

- Kako prijazni so nekateri.
- Bombardiranje.
- Da je padalo veliko bomb.
- Da so za bombe imeli alarme.
- Kako se je to zgodilo.

Zdaj se počutim ...

- Čustveno čudno.
- Veselo, ker je 2. svetovna vojna minila.
- Vzhičeno.
- Prestrašeno, ker sem se vživela v to.
- Vredu/osuplo.

5. 1. 2 Ukradeni otroci – pripoved Vere Confidenti

Dejstva, ki so jih spoznali sošolci:

- ugrabili so jih,
- bombardiranje,
- ugrabitev otrok,
- pobeg domov,
- da so otroke odpeljali v stran od staršev,
- da so ubili večinoma moške,
- ženske so odpeljali v taborišča,
- do otrok so se kruto obnašali (zapirali so jih),
- Maribor je stradal,
- da so bili Nemci zelo nasilni,
- edino prevozno sredstvo je bil vlak,
- da je bil Maribor bombardiran,
- da so Američani 38- krat napadli Maribor,
- da so otroke kradli tudi na ozemlju Slovenije,

- da so brez težav potovali preko mej,
- grozne stvari so se dogajale nedolžnim ljudem,
- ljudje so bili cel čas v stresu/strahul
- bombardiranje je potekalo zelo hitro,

Vprašanja, ki s o jih postavili moji sošolci ob prebiranju virov prve roke:

- Kaj je Gestapo?
- Zakaj so bombardirali Maribor?
- Zakaj so odpeljali otroke?
- Zakaj so Maribor 38-krat napadli?
- Kakšne so bile telesne kazni?
- Kaj se je zgodilo z ostalimi otroki?
- Kaj bi se zgodilo, če bi ju dobili pri pobegu?
- Kako je bilo živeti v takšnih pogojih?

Predlogi, misli sošolcev:

- zgodbe bi lahko bile daljše,
- da se take stvari nebi smele zgoditi,
- da nikoli več ne bi smeli bombardirati mest,
- vojne so grozljive,
- da bi poskusil Verin oče rešiti več otrok, namesto le nje,
- lažja predstava bi bila s slikovnimi viri.

Najpomembnejše, kar sem se danes naučil/a je ...

- Da so otroke ugrabljali.
- Da so Maribor napadli Amerikanci.
- Da so nacisti nasilni.
- Da moram obdržati dobre stike s starši in da je vredno nekaj tvegati za družino.
- Da so vsi nedolžni trpeli.

Presenetilo me je ...

- Ugrabitev.
- Da so otroke vzeli kar iz šole.
- Da sta se Vera in njen oče vrnila nazaj v Maribor.
- Da je bilo učiteljici vseeno.
- Da so ugrabili otroke.
- Da so kljub okoliščinam skušali reševati svoje potomce in da so otroke kradli tudi v SLO.
- Kako so odpeljali (kar naenkrat) otroke.

Povsem na novo sem izvedel/a ...

- Da veliko otrok ni šlo nazaj domov.
- Da so Maribor 38-krat bombardirali.
- Da so jih zapirali.
- Kaj je gestapo.
- Da so Amerikanci 38-krat napadli Maribor

Zdaj se počutim ...

- Presenečeno.
- Bolj žalostno, ker se to nebi smelo zgoditi.
- Zgroženo.
- Ogroženo.
- Dobro.
- Strah me je, da se bo to ponovilo.
- Pretreseno.

5. 1. 3 Izseljavanje – Hilda Aplenec

Dejstva, ki so jih spoznali sošolci:

- Izseljavanje.
- Območje banditov.
- Da so ljudi izseljevali.

- Da je bilo v Slovenskih konjicah območje banditov.
- Morali so popisovati ljudi.
- Izselsevanje ljudi.
- Da so imeli različne izkaznice/statuse v družbi.
- Da je na plakatih pisalo koga so ustrelili.
- Vse je bilo v nemškem jeziku.
- Ljudjem niso zaupali.
- Rešili so se z vezami.
- Da so ljudi preseljevali.
- Vse je bilo v nemškem jeziku.
- Če si imel veze si se lahko rešil.
- Imeli so barvne izkaznice.

Vprašanja, ki s o jih postavili moji sošolci ob prebiranju virov prve roke:

- Zakaj so jih odpeljali v Srbijo?
- Zakaj ni hodila v isto šolo?
- Zakaj so lepili plakate z žrtvami?
- Zakaj so se izselili in se vrnili nazaj?
- Zakaj so v javnosti kazali koga so ustrelili?
- Zakaj so jih ubijali?
- Zakaj so izseljevali družine?
- Zakaj so jih popisali?
- Zakaj so v šoli viseli plakati?
- Kaj je bandit?
- Zakaj so jih preseljevali?

Predlogi, misli sošolcev:

- Izselsevanje je grozno.
- Vojne se ne smejo več dogajati.
- Da bi g. Golob družini priskbel drugačne izkaznice.

- Konec vojne.
- Slikovni viri, primeri.

Najpomembnejše, kar sem se danes naučil/a je ...

- o preseljevnaju ljudi,
- da so bili v šoli nemški učitelji,
- v Mariboru je bilo grozno,
- ni bilo pomembno kakšen položaj imaš trenutno v družbi, ampak kakšna je bila tvoja zgodovina,
- da so ljudi proti njihovi volji izseljevali v Srbijo,

Presenetilo me je ...

- da so viseli plakati,
- da so morali v Srbijo,
- da jih je soseda rešila.

Povsem na novo sem izvedel/a ...

- za bele oz. zelene table,
- da so dobili tablice,
- kakšne razmere so bile,
- da je bilo vse v nemščini in da so hoteli uveljaviti nemščino kot uradni jezik,
- popisovanje ljudi,
- da so jih učili nemški učitelji.

Zdaj se počutim ...

- vredu,
- normalno,
- strah naju je,
- prestrašeno,
- presenečeno,

- dobro, ker vema nekaj več.

5. 1. 4 Pričevanje Nure Sinanović Hamzić

Dejstva, ki so jih spoznali sošolci:

- ubijali so civiliste,
- razmere med vojno,
- slabe razmere,
- ženske in otroci so bežali,
- ubijali so nedolžne ljudi,
- trupla so ostala izgubljena.

Vprašanja, ki s o jih postavili moji sošolci ob prebiranju virov prve roke:

- Zakaj so vsi tako neusmiljeno ubijali?
- Kakšna je bila vloga Nure Sinanović?
- Kam so odpeljali otroke?
- Zakaj so ubijali moške in mlade fante?
- Kdo so civilisti?
- Kako se je končalo ubijanje?

Predlogi, misli sošolcev:

- Nič, vse je v redu.
- Vojne se ne smejo več dogajati.
- Vojna je grozljiva.
- Da bi bolje spoštovali dogovore.
- Slikovni viri.

Najpomembnejše, kar sem se danes naučil/a je ...

- Da vojna ne rešuje problemov.
- Da so pobijali tudi ženske in otroke.
- Nihče ni bil varen.

- Da je bilo v SLO in BiH enako vojno stanje.
- Vojna je vzela veliko življenj.
- Kakšne so bile razmere.

Presenetilo me je ...

- Ubijanje.
- Da je igubila dva sinova.
- Da so ubijali otroke.
- Da trupel niso našli nikoli.
- Da so ubijali civiliste, čeprav jih ne bi smeli.

Povsem na novo sem izvedel/a ...

- Da so se nasprotniki pretvarjali, da so vojaki.
- Da so skrivali okostja.
- Da so ubijali tudi otroke in ženske.
- Da so največ ubijali moške in mlade fante.

Zdaj se počutim ...

- Preseneeno, srečno, da so to ne dogaja več.
- Normalno.
- Strah me je.
- Pretreseno.
- Žalostno.

5. 1. 5 Otrok »kurir« - pričeanje Milene Blagajac

Dejstva, ki so jih spoznali sošolci:

- Otroci so imeli pomembo vlogo.
- Težke razmere.
- Tudi Nemci so bili čustveni.
- Napeto življenje.

- Kaj je špritel.
- Kako so prenašali pošto.
- Kurirstvo.
- Beg v druga naselja.

Vprašanja, ki s o jih postavili moji sošolci ob prebiranju virov prve roke:

- Kako so preživeli smrt otroka?
- Kaj je bilo v pošti?
- Zakaj so bombardirali hiše, ne pa naselja?
- Kako jim je uspelo?
- Kakšne posledice je vojna pustila na družino?
- Kako dolgo so prenašali pošto z dojenčki?
- Kako jim je uspelo preživljati družine?
- Koliko let so 'uporabljali' otroke kot kurirje?

Predlogi, misli sošolcev:

- Vojna ne prenese nič dobrega.
- Da se takšne grozote ne ponovijo več.
- Hiše s skrivališči, ki bi bila odporna na npr. bombe.
- Konec vojne.
- Slikovni viri.

Najpomembnejše, kar sem se danes naučil/a je ...

- Da med 2. svetono vojno redki niso bili neusmiljeni.
- Da so hoteli prestrašiti ljudi.
- Da so imeli srečo.
- Da so vsi udeleženci vojne imeli veliko vlogo.
- Da ne želim da pride vojna spet.

Presenetilo me je ...

- Prenašanje pošte .
- Kako se je Milenina mama znašla, ko je prenašala pošto.
- Da jih niso odkrili.
- Da so pri kurirstvu sodelovali tudi dojenčki.
- Da vojak ni preveril vozička.

Povsem na novo sem izvedel/a ...

- Za orožje imenovano špritel.
- Da so bili otroci pogumni.
- Da so bili v 2. svetovni vojni kurirji.
- Da je Milena Blagajac imela pomembno vlogo.

Zdaj se počutim ...

- čustveno čudno,
- pretresljivo,
- strah me je, da bi ob nadaljnjih vojnah ponovno uporabljali otroke, torej nas,
- dobro,
- enako kot prej,
- malo prestrašeno.

5. 1. 6 Dnevnik interniranca**Dejstva, ki so jih spoznali sošolci:**

- da so kradli,
- imeli so predavanja, vaje,
- da so ljudje pisali dnevnike,
- da so se razveselili vsakega rojaka,
- ob alarmu so zbežali v jarke,
- mislili so, da ne bodo več videli sončne Primorske.

Vprašanja, ki s o jih postavili moji sošolci ob prebiranju virov prve roke:

- Zakaj so kradli?
- Kdo je interniranec?
- Kje se je ta človek nahajal?
- Zakaj jarki?
- Zakaj so imeli predavanja?

Predlogi, misli sošolcev:

- Ne izgubi upanja.

Najpomembnejše, kar sem se danes naučil/a je ...

- Da so veliko bombardirali.
- Da so ljudje bili srečni, da so bili živi.

Presenetilo me je ...

- Da so kradli.
- Da so tovariši bili nešolani.

Povsem na novo sem izvedel/a ...

- Da so celo iz Primorske prihajali.

Zdaj se počutim ...

- Super, da se to več ne dogaja

6 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Moja raziskovalna naloga vključuje vsebine, ki so ključne tako za posameznikovo kot družbeno odgovornost. Družbena odgovornost se nanaša na ozaveščanje o potrebni ohranitvi pričevanj in spominov na pretekle dogodke, ki jih lahko zgodovinar uporabi pri svojem delu. Sošolce sem spodbudila k zbiranju pričevanj, z njimi smo izvedli učno uro iz virov prve roke. Družbena odgovornost se nanaša tudi na nas, mlade, da preko takšnih pogovorov izkažemo starejšim spoštovanje, razmislimo o njihovem trpljenju in negujemo družinsko izročilo. S tem se krepijo tudi medgeneracijske vezi.

Tukaj pa je pomembna tudi posameznikova odgovornost: odgovornost za svoje misli in dejanja. Več izkušenj ko bomo dobili o prebranih preteklih grozljivih dogodkih, bolj bomo postali kritični in bolj se bomo trudili za življenje v mirnem svetu.

S to raziskovalno nalogo sem tako želela predstaviti, kaj se je dogajalo v preteklosti, kakšne grozote in žalost so doživljali naši sorodniki ter znanci. Doživeli so strah zaradi preživetja in zaskrbljenost pred tem, da bi se te grozote ponovile.

Mlajše generacije se morajo resnično in globoko zavedati vsega, kar se je dogajalo, morajo spoznati in razumeti, kako pomembno je miroljubno življenje, kako pomembna toleranca in spoštovanje do sočloveka in ne nazadnje do sonaroda.

Dolžnost vsakega miroljubnega človeka je nastopiti proti tistim, ki podžigajo kakršnokoli sovraštvo do soljudi, posebno do vseh tistih, ki so drugačne barve (rase), vere ali drugačne narodne pripadnosti, ki pa živijo in delajo v isti državi in ljudski skupnosti in doprinašajo k blagostanju in napredku celotnega naroda.

7 SKLEPNE UGOTOVITVE

V svoji raziskovalni nalogi sem ugotovila, da so ustna zgodovina in pričevanja izredno pomemben vir za zgodovino. Najpomembnejša ugotovitev pa je bila, da imajo viri prve roke, ki sem jih zbrala v nalogi, neprecenljiv vir za pouk zgodovine. Uporabimo jih lahko tako za ugotavljanje zgodovinskih dejstev (npr. kdo so interniranci, kako je potekalo bombardiranje, kdo so bili kurirji, kdo so bili ugrabljeni otroci ...) kot tudi za kritično razmišljanje, postavljanje vprašanj in nadaljnjo raziskovanje. Ugotovila sem, da imajo ti viri pomemben vpliv tudi na čustva sošolcev, saj so jih zgodbe pretresle in se jih dotaknile, o njih so razmišljali tudi po končani uri. Še najbolj pomembna pa je ugotovitev, da se s sošolci zavedamo, da smo lahko srečni, da živimo v okolju, kjer ne divja vojna, da lahko hodimo v (slovensko) šolo in se družimo, ne da bi nas skrbelo za lastna življenja in življenja naših najdražjih.

Ugotovila sem, da so bile vse pripovedi zelo žalostne, morda vsega povedanega nisem takoj razumela, pač pa sem dojela trpljenje in negotovo usodo te vojne generacije. Danes vem, da je bila marsikatera usoda medvojnega življenja povedana tudi zato, da ne bi mi, mladi, ki vojne nismo doživeli in si jo težko predstavljamo, imeli napačno podobo o njej in njenih posledicah za vsakega posameznika in posamezne narode Evrope in sveta.

Še danes slišim, kako globoko so razočarani vsi, ki doživljajo v današnjem času in v današnjem svetu zanikanje in obstoj koncentracijskih taborišč, prisilnega dela, izvajanje poskusov na duševno in telesno prizadetih otrocih, iztrebljanju Judov in pripadnikov Romov ter vseh ostalih grozodejstev »kulturnega in prosvetljenega« človeštva druge svetovne vojne.

Zavedati se moramo, da vojna pomeni smrt, pomeni teptanje osnovnih človekovih pravic, pomeni prepoved lastnega mišljenja, pomeni mobilizacijo mladih in starejših mož in celo otrok.

Pri vseh teh pogovorih pa me je dosegla osrednja misel pripovedovalcev: naj se vse to nikoli več ne ponovi; naj nam bo ta zgodovinska izkušnja v svarilo in naj nas to spoznanje vodi v svet brez vojn tako v Evropi in svetu.

8 LITERATURA IN VIRI

Literatura in članki:

BRODNIK, V. (2008). Pouk zgodovine v evropskih oddelkih. V: Zgodovina v šoli, 27. letnik, št.3-4, str.7-8.

BRODNIK, V. (2010). Delo z zgodovinskimi viri. V: Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Zgodovina. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

BRODNIK, V. (2013). Pouka zgodovine o vojnah skozi oči otrok in mladostnikov. Dostopno na http://www.zrss.si/pdf/221214133636_lekt_brodnik_pouk_zgodovine_o_vojnah_skozi_oci_otrok.pdf. Pridobljeno dne 12. 11. 2016.

GRAFENAUER, B. (1980). Struktura in tehnika zgodovinske vede. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

ROŽAC DAROVEC, V. (2006). Metodološki in teoretični problem ustne zgodovine. Acta Histriae, 14/2. (447-467)

KOMERIČKI, S. (2006). Prepletanje individualnega in kolektivnega spomina v zgodovinopisju na primeru Bele krajine. Anthropos 3-4, str. 189-205.

Intervjuji:

APLENEC, Hilda. Maribor, 18. 1. 2017

CONFIDENTI, Igor. Maribor, 30. 1. 2017

CONFIDENTI, Vera. Maribor, 30. 1. 2017.

VADNAL, Zdenka. Dunaj, 20. 1. 2017

VODNIK, Igor. Maribor, 12. 11. 2016

ZOTTER, Majda. Maribor. 27. 12. 2016

Spletni viri:

Druga svetovna vojna na Slovenskem (b.d.). Dostopno na

https://sl.wikipedia.org/wiki/Druga_svetovna_vojna_na_Slovenskem. Pridobljeno 1. 2. 2017.

Slovenci med vojnama. Dostopno na

http://www.dijaski.net/gradivo/zgo_sno_slovenci_med_vojnama_02, pridobljeno dne 1. 2.

2017

Spomin in zgodovina. (b. d.) Pridobljeno 17. 1. 2017. Dostopno na

<http://memoriesatschool.aranzadi-zientziak.org/lang/sk/memory-and-history/>.

Viri prve roke. (b. d.). Pridobljeno 17. 1. 2017. Dostopno na

https://sl.wikipedia.org/wiki/Viri_prve_roke.

Zgodovinski viri. (b. d.). Pridobljeno 17. 1. 2017. Dostopno na

https://sl.wikipedia.org/wiki/Zgodovinski_viri.

9 PRILOGE

Opomnik k nestrukturiranemu intervjuju

Moje ime je [REDAKTIRANO]. Sem učenka [REDAKTIRANO] in pripravljam raziskovalno nalogo, v kateri poskušam zbrati čim več spominov družinskih članov, prijateljev, znancev in sošolcev. Hvala, ker mi boste pomagali.

1. Prosim, povejte nekaj o sebi (ime, priimek, kdaj in kje ste rojeni, nekaj o svoji družini, mami, očetu, bratih, sestrah, kje ste živeli).
2. Druga svetovna vojna je v vseh ljudeh, ki so jo preživeli pustila globok pečat. Lahko prosim opišete, česa se najbolj spomnite, ko se spomnite na čas druge svetovne vojne (lastni spomin ali spomini iz pripovedovanja staršev).
3. Kako je vojna vplivala na vašo družino (npr. je bil kdo vpoklican, zaprt ...)?
4. O čem so vam pripovedovali takrat?
5. Morda veste, o čem niso želeli govoriti?

6. Kako so se vaši starši v tem času preživljali? Ali so hodili starši v službo?
7. Česa je najbolj primanjkovalo in česa ste si najbolj želeli?

8. Ali se iz tega časa spomnite kakšne anekdote, zanimive zgodbe, ki je pogosto krožila v družini (o družinskem članu kot junaku, znanih ljudeh
9. Pripovedujte o najlepšem spomину, ki ga imate iz tega časa (kdo ali kaj vam je pomagal preživeti težke čase)
10. Verjetno se spomnite tudi na kaj groznega. Če želite, lahko pripovedujete tudi o tem.

11. Bi radi še karkoli povedali, opisali.

Za sodelovanje se vam iskreno zahvaljujem,